

Uniwersytet Warszawski

Wydział Orientalistyczny

Studium Europy Wschodniej

Katarzyna Joanna Kaczyńska
Nr albumu 93

Geostrategia budowy Neo-eurazji

The geostrategic construction of Neo-eurasia

Praca dyplomowa
na kierunku kulturoznawstwo
w zakresie Specjalistycznych Studiów Wschodnich

praca wykonana pod kierunkiem
doc. dr Jerzego Kozakiewicza
Studium Europy Wschodniej UW

Warszawa, grudzień 2012

Streszczenie

Tematem niniejszej pracy jest Neo-eurazja pojmowana jako przestrzeń geopolityczna oraz jako koncepcja polityczna zakładająca stworzenie bloku kontynentalnego na styku dwóch potęg imperialnych, Niemiec i Rosji. Narzędziem intelektualnym dla nowej konstelacji politycznej stał się eurazjatyzm, pogląd wyrosły ze starych, imperialnych rosyjskich teorii geopolitycznych – słowianofilstwa i pansławizmu. Kontynuatorem myśli eurazjatyckiej w dzisiejszej Rosji jest Aleksander Dugin wskrzeszający ideę Rosji jako wielkiego imperium kontynentalnego. Koncepcja neo-eurazjatycka implikuje określone postrzeganie państw Europy Środkowo-Wschodniej, ze specjalnym uwzględnieniem statusu Polski, którą jako swoisty bufor należy osłabić i podporządkować silnym graczom kontynentalnym- Rosji i Niemcom. Emanacją osi Berlin-Moskwa stanowi współpraca w sektorze energetyki na terytorium „kordonu sanitarnego”. Inicjatywy, mające przynieść samowystarczalność Polsce zderzają się z kontrdziałaniami niemiecko-rosyjskimi w imię realizacji ich interesów. Niekorzystne położenie geopolityczne Polski powinno katalizować przemyslaną, dalekowzroczną politykę zagraniczną.

Resume

The subject of this thesis is the idea of Neo-Eurasia conceived as a geopolitical space and as a political concept which assumes that a continental block would be created at the junction of two imperial powers, Germany and Russia. Intellectual tool for the new political constellation becomes is the idea of eurasianism which grew out of the old, imperial Russian geopolitical theories- Slavophilism and Panslavism. Alexander Dugin is the follower of Eurasian ideology in today's Russia. He attempts to revive the idea of Russia as a great continental empire. The Neo-eurasian concept implies the certain perception of Central and Eastern Europe countries, with special emphasis on the status of Poland being a kind of buffer which should be weakened and subordinated to strong continental players- Russia and Germany. Emanation of the Berlin-Moscow cooperation pivot is the energy sector in the field of “cordon sanitaire”. Initiatives, designed to bring self-sufficiency Poland clash with German-Russian counter

actions in the name of realization of their interests?. Polish disadvantageous geopolitical landscape should catalyze thoughtful far-sighted foreign policy.

Słowa kluczowe

Geostrategia, Neo-eurazja, Heartland, Europa Środkowo-Wschodnia, Aleksander Dugin, Polska, Niemcy, Rosja, energetyka,

Key words

Geostrategy, Neo-eurasia, Heartland, Central and Eastern Europe, Alexander Dugin, Poland, Germany, Russia, energy,

Dziedzina pracy:

14.6 Stosunki międzynarodowe, europeistyka

Research field:

14.6 International Relations, European Studies, Area Studies.

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział I	13
Rosyjskie teorie imperialne	13
1. Słowianofilstwo i panslawizm	13
2. Eurazjatyzm	16
Rozdział II	21
Aleksander Dugin	21
1. Formowanie poglądów	21
2. Nacjonal - Bolszewizm	24
Rozdział III	28
Neo-eurazjatyzm	28
1. Koncepcja neo-eurazjatyizmu	28
2. Europa Środkowa i Polska w teorii Aleksandra Dugina	33
Rozdział IV	39
Recepcja poglądów Aleksandra Dugina i jego kręgu w Polsce	39
1. Oś Berlin-Moskwa	39
2. Energetyka jako obszar wspólnej polityki niemiecko-rosyjskiej na terytorium „kordonu sanitarnego”	44
Zakończenie	54
Bibliografia	57
Spis ilustracji	65

Wstęp

Genezę wszystkich rozważań geopolitycznych XX i XXI wieku stanowi fundamentalne dzieło Halforda Mackindera „*Geograficzna oś historii*”. Jest ono zbiorem rozmyślań na temat związków między geografią, historią i polityką, gdzie środowisko naturalne ma kontrolować człowiek, choć ostatecznie ta zależność okazuje się obustronna. Kontynenty stanowią małe wysepki na wszechświatowym oceanie, zaś panowanie na lądzie zapewnia kontrolę nad morzem. Kluczem do polityki globalnej z europejskiej perspektywy, jest obszar eurazjatyckiego Wielkiego Stepu, który autor nazywa Heartlandem. Jest to pas lasów i stepów, ciągnący się od Polski i Węgier aż do Mongolii. Według Mackindera kontrola nad Wyspą Świata (Europa-Azja-Afryka Płn.) daje szansę panowania nad całą planetą.

Powyższa teoria stała się natchnieniem dla wielu i odegrała znaczącą rolę w geopolityce państw tellurokracji i talassokracji. Miała wpływ na geopolitykę niemiecką (szkoła Karla Haushofera), w tym okresu III Rzeszy, oraz strategię amerykańską, np. koncepcja Nicholasa Spykmana, Francji (oś Paryż-Berlin-Moskwa Henri de Groussouvre’a) i Rosji (neo-eurazjyzm Aleksandra Dugina). XX wiek potwierdził większość założeń i postulatów sformułowanych przez Halforda Mackindera. Zarówno I wojna, często zwana europejską wojną domową, II wojna światowa oraz okres Zimnej Wojny są dowodem na to, iż zagrożeniem dla Europy jest porozumienie potęgi wielkoprzestrzennej (Rosji w każdym wydaniu ustrojowym) z mocarstwem technokratycznym (Niemcy) oraz niekontrolowany rozwój potęgi interkontynentalnej kosztem mocarstwa morskiego.

Na podwórku europejskim porozumienie dwóch potęg kontynentalnych, czyli Niemiec (Prus) i Rosji ma długą tradycję. Ofiarą wspomnianego aliansu padała Europa Środkowo-Wschodnia już w XVIII wieku. Rozbiory ziem Rzeczypospolitej Obojga Narodów, XIX – wieczne status quo w postaci Świętego Przymierza, układ Ribbentrop-Mołotow były zwieńczeniem wspólnej polityki. Polska i narody należące do jej kręgu kulturowego przez swoje położenie stanowiły swoistą strategiczną zaporę geopolityczną. Ich kasacja pozwalała na połączenie rosyjskich zasobów demograficznych, surowcowych i osiowego położenia z niemiecką organizacją i potęgą przemysłową. A to oznaczało położenie fundamentów pod projekt Eurazji, a tym samym stanowiło potężne zagrożenie dla ładu światowego. Oznaczało

to nawiązanie wprost do znanej tezy Mackindera, że kto panuje nad Heartlandem, ten panuje nad Światową Wyspą, a o daję władanie nad światem¹.

Czy plan stworzenia wielkiej Eurazji może się spełnić? Jakie inicjatywy polityczne i gospodarcze potencjalnie wpisują się w wyżej wymieniony scenariusz? Czy sojusz energetyczny Niemiec i Rosji oznacza dla Polski katastrofę geopolityczną? Żeby móc odpowiedzieć na zadane pytania należy uważnie prześledzić ideologiczną narrację współczesnej Rosji z jej naczelną postacią – Aleksandrem Duginem, uważanym za współczesnego ojca rosyjskiej geopolityki. Proponowana przez niego neo-euroazjatycka doktryna stała się w momencie utraty większości mocarstwowych atrybutów uzasadnieniem imperialnych pretensji. Tło rozważań stanowi historyczna rosyjska myśl geopolityczna, która ewoluowała na przestrzeni czasu w swoim imperialnym dążeniu do podporządkowania sobie narodów słowiańskich zamieszkujących teren Europy Środkowo – Wschodniej. Celem pracy jest pokazanie Aleksandra Dugina jako osoby, która znakomicie odnajduje się w czerwono – brunatnym pejzażu Rosji po 1991 r. Dugin poprzez próby rozgrzeszenia i usprawiedliwienie komunizmu i połączenie go z szowinistycznymi tendencjami, zaistniał w szerokim kręgu odbiorców. Posługując się komunizmem narodowym nacjonal–bolszewizmem zaszczerpił obecnemu pokoleniu Rosjan postawę, która stworzyła coś w rodzaju nowej ideologii rosyjskiej.

Zadaniem pracy jest pokazanie jak koncepcja eurazjatycka, wzbogacona przez Aleksandra Dugina odnosi się do Europy Środkowo Wschodniej, leżącej na styku dwóch potęg imperialnych, Niemiec i Rosji. Interesujące jest też, jakie w tym rozdaniu przypada miejsce Polsce i czy w ogóle jest ona uwzględniona?

Rosyjski pragmatyczny imperializm ma swoje przełożenie w bieżącej polityce rosyjskiej poprzez odbudowę utraconej pozycji oraz odzyskiwanie wpływów w bloku wschodnim. Scenariusz neo-eurazjatycki urzeczywistnia się poprzez oś geopolityczną Berlin – Moskwa, którą jest emanacją nowego porządku. Celem pracy jest odpowiedzenie na pytanie jak przebiega realizacja wyżej wspomnianego projektu na wschodzie i zachodzie Europy? Czy Eurazja powoli staje się faktem? Jak odnoszą się do tego główni aktorzy sceny politycznej rosyjskiej i niemieckiej?

Ostatnia frapująca kwestia to obszar, na którym wyżej wspomniana współpraca się urzeczywistnia. W XXI wieku dziedziną przynoszącą największe zyski, ale też dającą władzę i kontrolę nad podległym terytorium stała się energetyka. Geoeconomia decyduje o stopniu

¹ J., Macała, *Nieco zapomniany Karl Haushofer*, „Geopolityka” 2009, nr 1, s. 78.

podległości danego państwa swojemu protektorowi. Celem pracy jest zastanowienie się, czy Polska nie ulega stopniowemu procesowi uzależniania się w strategicznym sektorze jakim jest energetyka? Czy nie wpisuje się to w plan od lat realizowanego projektu Neo-eurazji? Na ile Unia Europejska jest gwarantem naszej niezależności, i czy przypadkiem Niemcy będące jej motorem napędowym zamiast dla dobra wspólnotowego, działają w swoim własnym interesie?

Praca podzielona jest na trzy rozdziały. Pierwszy „*Imperialne teorie rosyjskie*” skupia się na rozwoju i ewolucji przedrewolucyjnej rosyjskiej myśli geopolitycznej. Prezentuje fundamentalne założenia słowianofilstwa i panslawizmu, wychodzące ze wspólnego korzenia jakim był antyokcydentalizm i przeświadczenie o pokrewieństwie z Azją. W rozdziale pokrótce przedstawiona została również historia ruchu eurazjatyckiego. Ten oryginalny nurt ideowy w rosyjskiej myśli politycznej głosił konieczność stworzenia wielkiego imperium, obejmującego zasadniczą część kontynentu eurazjatyckiego. Po zestawieniu programowych haseł można go uznać za ideologię z klasycznymi cechami totalitaryzmu.

Rozdział drugi, pt. „*Aleksander Dugin*” jest prezentacją sylwetki rosyjskiego intelektualisty. W rozdziale opisany jest proces formacji poglądów, fascynacja nacjonal-bolszewizmem oraz budowa Partii Nacjonal-Bolszewików. Okres niezaangażowania politycznego skutkuje powołaniem Międzynarodowego Ruchu Eurazjatyckiego oraz jego młodzieżowej komórki Eurazjatyckiego Związku Młodzieży. Ostatnim posunięciem Dugina jest tworzenie nowej idei nazwanej Czwartą Teorią Polityczną.

Rozdział trzeci „*Neo-eurazjatyzm*” jest prezentacją tejże koncepcji, często zwanej wręcz duginizmem. Duginowi bliska jest wizja Rosji jako wielkiego imperium kontynentalnego. Co implikuje postrzeganie przez niego określonego miejsca państw położonych między Bałtykiem, Adriatykiem i Morzem Czarnym, ze specjalnym uwzględnieniem statusu Polski i jej kręgu kulturowego. Stanowi ona swoisty bufor, który należy rozbroić, osłabić i podporządkować. Komu? Otóż Aleksander Dugin prezentuje autorski program geopolityczny zmierzający do reorganizacji Europy Środkowo-Wschodniej na rzecz silnych graczy kontynentalnych – Rosji i Niemiec.

O wzajemnych relacjach i wspólnych interesach na bazie osi strategicznej Berlin-Moskwa traktuje ostatni, czwarty rozdział „*Recepcja poglądów Aleksandra Dugina w Polsce*”. Jest on opisem splatania się jednakowych celów rosyjsko-niemieckich i ich zgodnych działań na przestrzeni ostatnich lat. Szczególnie zauważalne jest to na przestrzeni Europy Środkowo-Wschodniej w sektorze energetycznym. W rozdziale opisano rozliczne inicjatywy, mające przynieść Polsce niezależność i samowystarczalność w sojuszu z

państwami Międzymorza oraz kontradziania niemiecko-rosyjskie torpedujące wszelką niezależną inicjatywę w imię realizacji swoich interesów.

W *Zakończeniu* następuje opis obecnego geopolitycznego położenia Polski, z uwzględnieniem błędów rodzimej polityki zagranicznej i krajowej oraz zagrożeń z tego wynikających.

W Polsce koncepcje eurazjatyizmu znane są dzięki kilku źródłowym opracowaniom. „Klasyczny” eurazjatyzm został szeroko opisany przez Romana Bäckera, Andrzeja de Lazari, Iwonę Massakę, Ryszarda Paradowskiego, Lucjana Suchanka. Analizy tych badaczy opierają się na eurazjatyzmie emigracyjnym. Najobszerniejszą pracą, dotyczącą historii prądu eurazjatyckiego w polskiej literaturze jest rozprawa Romana Bäckera *„Międzywojenny eurazjatyzm. Od intelektualnej kontrkulturacji do totalitaryzmu?”*. Książką poświęconą eurazjatyzmowi rosyjskiemu w kontekście ewolucji idei jest pozycja powstała pod redakcją Stefana Grzybowskiego *„Między Europą a Azją. Idee Rosji-Eurazji”*. Stanowi ona pokłosie spotkań w ramach Forum Rosjoznawczego UMK. Niniejszej pracy opiera się na kilku artykułach naukowych zawartych we wspomnianej wyżej pozycji: Lucjan Suchanek *„Rosja-Europa-Azja. Euroazjaniści, ich poprzednicy i kontynuatorzy”*, Roman Bäcker *„Dzieje eurazjatyizmu”* oraz *„Ewolucja eurazjatyizmu. Od futurystycznego postslowinofilstwa do „nacjonalistycznego” totalitaryzmu”*, Andrzej de Lazari *„O mentalnościowych korzeniach eurazjatyizmu”*.

Dorobek naukowy Aleksandra Dugina stanowi zbiór kilkunastu książek² i czasopism³. Jego poglądy zostały przedstawione polskiemu czytelnikowi w kilku opracowaniach zajmujących się „klasycznym” eurazjatyzmem jako jego kontynuacja, zwłaszcza w pracach Suchanka (L. Suchanek, *Rosja-Europa-Azja. Euroazjaniści, ich poprzednicy i kontynuatorzy*, w: *Między Europą a Azją. Idea Rosji-Eurazji*, pod red. S. Grzybowskiego, Toruń 1998), Massaki (I. Massaka, *Eurazjatyzm. Z dziejów rosyjskiego misjonizmu*, Wrocław 2001) i wspomnianych pracach Bäckera. Badacze w swoich pracach często porównują Aleksandra Dugina z Lwem Gumilowem⁴. Przykładem jest Bartosz Gołąbek i jego książka *„Lew Gumilow i Aleksander Dugin. O dwóch obliczach eurazjatyizmu w Rosji po 1991 roku”*.

² „Osnowy geopolitiki”, „Puti Absoluta”, „Misterii Jewraziji”, „Konspirologija”, „Konserwatinaja riewolucija”, „Projekt Ewrazija”, „Finis Mundi”, „Sietewyje wojny”, „Templariusze Ploretariatu”, „Czetyrtaja političeskaja teorija”.

³ „Arctogeja”, „Ewrazja”, „Eliementy: Jewrazijskojeobozrenije”, „Miłyj Angiel”, „Jewrazijskoje Wtorzenije”.

⁴ Lew Gumilow (1912-1992) – twórca pasjonarnej koncepcji etnogenezy. Był prawdopodobnie ostatnim uczonym kontynuującym myśl międzywojennych euroazjatów bez modyfikacji i rewizji. Badał prawidłowości rządzące cyklami powstawania, trwania i upadku cywilizacji kontynentu eurazjatyckiego. Pragnął sformułować uniwersalne prawa rządzące powstawaniem i upadkiem etnosów; za: P. Sieradzan, *„Czerwono-Brunatni. Sojusz radykalizmu lewicy i prawicy w Rosji współczesnej”*, Warszawa 2010, s. 236.

Natomiast Przemysław Sieradzan w swojej książce *„Czerwono-brunatni. Sojusz radykalizmu lewicy i prawicy w Rosji współczesnej”* pochyła się nad Duginem jako sprawcą konwergencji rosyjskiego imperializmu i komunizmu w Rosji po 1991 roku. Jest to innymi słowy refleksja nad ewolucją tożsamości współczesnych Rosjan w kontekście procesów wewnątrzrosyjskich, globalizacyjnych i oporu wobec nich. Pomimo tak panoramicznego ujęcia osoby Dugina brakuje całościowego, kompleksowego opracowania poświęconego jego poglądom na temat miejsca Polski w teorii neo-eurazjatyizmu. Godne uwagi wydaje się prześledzenie ewolucji poglądów rosyjskiego myśliciela. Przykładem są *„Osnovy geopolitiki”*, gdzie początkowo widać postulowane partnerstwo niemiecko-rosyjskie wykluczające jakiekolwiek bariery między tymi państwami. Polska w owym ujęciu miała być dominium niemieckim, Ukraina zaś albo wchłonięta, albo podzielona. Z czasem zaś Dugin zradykalizował się i za warunek konieczny budowy euroazjatyckiego imperium uznał likwidację kordonu sanitarnego – Polski i Ukrainy pod rządami Wiktora Juszczenki.

Osoba Aleksandra Dugina i fragmenty jego życiorysu opisała Estera Lobkowicz we „Frondzie” w artykule *„Rasputin Putina”*. Eurazjatyckie poglądy Dugina przedstawił Dawid Madejski w *„Pocałunku mongolskiego księcia. Eurazjatyzm Rosji w myśli Aleksandra Dugina”*, również Piotr Eberhardt pochyła się nad jego koncepcjami w artykule *„Rosyjski eurazjatyzm i jego konsekwencje geopolityczne”*, Łukasz Kobeszko *„Eurazja, geopolityka i tradycja. Polityczne i ideowe koncepcje Aleksandra Dugina”*. Wywiady z Aleksandrem Duginem przeprowadził we „Frondzie” Grzegorz Górny: *„Czy Putin jest awatarem?”* oraz *„Czekam na Iwana Groźnego”*, w którym pokazuje swój ambiwalentny stosunek do państwa polskiego, katolicyzmu. Kolejne wywiady ukazały się na łamach „Dziennika”: *„Rosyjski Mars wesprze europejską Wenus”*, którego inicjatorem był Filip Memches, podobnie jak wywiadu w książce pt. *„Słudzy i wrogowie imperium. Rosyjskie rozmowy o końcu historii”*, która jest próbą uchwycenia poglądów rosyjskich elit oraz umiejętność wyeksponowania ich różnorodności i wewnętrznych sprzeczności.

Poglądy Aleksandra Dugina dotyczące Europy Środkowo-Wschodniej, a w szczególności Polski są niewyczerpująco opisane. Ukazało się zaledwie kilka artykułów: Dina Kostianowska *„Polska w tekstach Aleksandra Dugina i jego zwolenników”*, wspomniany już Piotr Eberhardt pokrótce w ujął miejsce Polski w *„Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina”*, ponadto Andrzej Nowak *„Pokusy rosyjskiej geopolityki”* oraz Sławomir Dębski w artykule *„Geopolityczna przyszłość Rosji”*.

Polityczne przesłanki niezbędne do konstruowania osi Berlin-Moskwa przedstawia w swoich artykułach Tadeusz Marczak. Geopolityczne koncepcje rosyjskich nacjonał-

bolszewików opisuje Jerzy Kozakiewicz w artykule „*Państwo, naród i geopolityka w ideologii rosyjskich nacjonal-bolszewików*”. Zachodnioeuropejskim propagatorem stworzenia wyżej wspomnianej figury geopolitycznej jest Henri de Groussovre. Jego poglądy prezentuje Andżelika Barańska w artykule „*Oś Paryż-Berlin-Moskwa w rozważaniach Henri de Groussovre’a*”. Tematyka potencjalnego, geostrategicznego sojuszu niemiecko-rosyjskiego została opisana przez Instytut Geopolityczny w Częstochowie. Zajmuje się nią głównie Leszek Sykulski, który poczynając od rozważań nad perspektywą związku Unii Europejskiej i Rosji przechodzi płynnie do potrzeby budowania Trójkąta Kaliningradzkiego.

Kwestie niemiecko-rosyjskiego partnerstwa energetycznego stanowią ważny element analiz i raportów Ośrodka Studiów Wschodnich, Instytutu Sobieskiego, Ośrodka Myśli Politycznej, Biura Bezpieczeństwa Narodowego, Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych. Bieżącą informacją, jak też i analizą zajmują się fachowe strony internetowe⁵, gazety branżowe „*Rurociągi*”, kwartalniki „*Rzeczy Wspólne*”, opiniotwórcze miesięczniki i dzienniki „*Nowe Państwo*”, „*Nasz Dziennik*”, „*Gazeta Wyborcza*”. Wiele informacji można znaleźć na specjalistycznych blogach, np. głównego geologa kraju (w latach 2005-2007) Mariusza Jędryska lub na niezależnym forum publicystów Salon24 zajmującym się m.in. kwestiami bezpieczeństwa energetycznego.

Liczne konflikty militarne XX wieku brały swój początek w ideach, które nawoływały do przekształcenia porządku politycznego i społecznego oraz wzywały do panowania nad światem. Zarówno kiedyś jak i dziś nie zdaje się sobie sprawy z konsekwencji jakie mogą z pozoru nieszkodliwe, w początkowej fazie marginalne, idee przynieść. Niepokojące są zwłaszcza wtedy, gdy powstają w mocarstwie o nieuregulowanym systemie demokratycznym. Nie należy więc takich idei lekceważyć, zwłaszcza w Europie, która najdotkliwiej odrobiła lekcję historii. Dlatego można zadać pytanie, dokąd zmierza Aleksander Dugin przez swój neo-eurazjatyzm, uzasadniający konieczność ekspansji politycznej i militarnej Rosji?

⁵ Fronda.pl, Polityka Wschodnia, Kresy.pl, Europa Bezpieczeństwo Energia, Niezależny Portal Bezpieczeństwa Energetycznego, MojeOpinie.pl, Szczesniak.pl, Energetyka Jądrowa, Elektrownia Jądrowa, gazociag-polnocny.pl, Forbes.pl, Wirtualny Nowy Przemysł,

Rozdział I

Rosyjskie teorie imperialne

1. Słowianofilstwo i pansławizm

Źródeł idei eurazjatyckich można szukać na przestrzeni dziejów państwa rosyjskiego. Dwie najważniejsze idee na gruncie których zakorzenił się eurazjatyzm to antyokcydentalizm oraz przeświadczenie pokrewieństwa Rosji z Azją. To zrodziło przekonanie o wyjątkowej roli Rosji w świecie. Podstawą takiego myślenia był przełom XV/XVI wieku, kiedy to Moskwa stała się obrońcą ziem Rusi, prawosławia i kultury bizantyjskiej. Mnich Filoteusz nazwał wówczas Rosję „Trzecim Rzymem”. Przypisał jej rolę obrońcy jedynej prawdziwej wiary, szczególnie miejsce w świecie a naród rosyjski stał się wybranym. Jest to bardzo ważny aspekt w historii myśli rosyjskiej, który przenikał i przeniknęła do świadomości rosyjskiej na wieki⁶. Koncepcja ta znajduje swoje odbicie w późniejszych prądach myślowych intelektualistów rosyjskich XIX wieku. Zwłaszcza widoczna jest u słowianofilów⁷ oraz pansławistów. Słowianofilstwo było rosyjską wersją filozofii romantycznej, odpowiedzią na rodzący się na zachodzie Europy racjonalizm, liberalizm i kosmopolityzm⁸. Prekursor słowiańskiej jedności, Chorwat Juraj Križanić wzywał do stworzenia „narodu słowiańskiego” przez mieszkańców Rosji, Polaków, Czechów, Bułgarów, Serbów, Słoweńców, Chorwatów⁹. Ta wizja została umiejętnie podchwycona w XIX wieku i wykorzystana w pracach czołowych rosyjskich słowianofilów. Iwan Kirejewski, Aleksiej Chomiakow, Iwan Aksakow i Jurij Samarin uważali, że Rosja nie odegrała jeszcze należytej sobie roli w historii świata, choć została do tego przeznaczona przez czystość doktryny prawosławnej oraz nienaruszalność zasad moralności. W ich mniemaniu zachodnia Europa ulegała stopniowemu rozkładowi przez swoje fundamenty ideowe. Uznano, że katolicyzm, a tym samym racjonalizm i dziedzictwo antyku jest głównym sprawcą sekularyzacji Europy Zachodniej, dlatego też walka z chrześcijaństwem zachodnim stała się jednym z głównych zadań słowianofilów¹⁰. Rzymski

⁶ A. Andrusiewicz, *Mit Rosji. Studia z dziejów i filozofii rosyjskich elit*, t. 2, Rzeszów 1994, s. 87.

⁷ Słowianofilstwo – rosyjska wersja filozofii romantycznej, dążąca do uzasadnienia rosyjskiego absolutyzmu i wykreowania prawosławia na jedyną prawdziwą religię chrześcijańską.

⁸ A. Walicki, *Rosyjska filozofia i myśl społeczna od Oświecenia do marksizmu*, Warszawa 1973, s.66.

⁹ P. Eberhardt, *Rosyjski pansławizm jako idea geopolityczna*, „Przegląd Geopolityczny” 2010, nr 2, s. 46.

¹⁰ L. Suchanek, *Rosja-Europa-Azja. Euroazjaniści, ich poprzednicy i kontynuatorzy*, w: *Między Europą a Azją. Idea Rosji-Eurazji*, pod red. S. Grzybowskiego, Toruń 1998, s. 20.

system prawno-państwowy, wolność i autonomia jednostki przestały odgrywać powierzoną im rolę. Ideolodzy słowianofilstwa krytykowali próby europeizacji Rosji za czasów Piotra I jako naruszenie organicznego rozwoju Rosji i w ten sposób naruszenie równowagi dziejowej. Uważali, że Rosja nie jest ani Europą, ani Azją, lecz czymś pośrednim¹¹. Rosja i jej kultura to twór samoistny, w pełni oryginalny. To przekonanie legło u podstaw łączących słowianofilstwo z eurazjatyzmem. Jednakże słowianofile byli zwolennikami teorii Hegla o powołaniu narodów. To naród rosyjski miał wchłonąć pełnię rozumu świata i pójść na czele Europy i całej ludzkości. Eurazjaci nie rozumieli tego aspektu misji słowianofilów¹² i zawężyli rolę misyjną Rosji w porównaniu ze słowianofilami. Nikołaj Bierdajew, który krytycznie odnosił się do doktryny euroazjatów pisał: „*robią oni krok wstecz w porównaniu z Chomiakowem i Dostojewskim i w tym względzie występują jako duchowi reakcyoniści. Są oni partykularystami, przeciwnikami rosyjskiego wszechczłowieczeństwa i wszechświatowości*”¹³. Słowianofilstwo bardziej wiązało się przeszłością, nawiązywaniem do tradycji i pradawnych obyczajów staroruskich. Mniej dotyczyło polityki, a więcej filozofii i megalomanii narodowej.

Mimo powyższej krytyki nie ulega wątpliwości, że idee eurazjatyckie mają korzenie w słowianofilstwie. Zagadnienia takie jak Rosja a Europa, walka z Zachodem, upadek Zachodu, oryginalność kultury rosyjskiej, przeciwieństwa prawosławia i katolicyzmu, zostały sformułowane przez słowianofilów.

W wyniku zmieniającej się sytuacji wewnętrznej oraz nowych uwarunkowań w polityce zagranicznej¹⁴ dochodzi w Rosji do ewolucji poglądów formułowanych przez rosyjskich słowianofilów. Rodzi się idea filozoficzno-polityczna zwana pansławizmem¹⁵. Osłabienie Rosji na arenie międzynarodowej oraz narastający antagonizm pomiędzy Turcją a jej słowiańskimi poddanymi¹⁶ stały się bezpośrednim czynnikiem sprawczym, podstawą do stworzenia ideologii, ujmującej problematykę państwową szerzej, zarówno w wymiarze politycznym jak i geograficznym¹⁷. Zauważono, że świat słowiański nie jest ograniczony

¹¹ L. Suchanek, op. cit, s. 24.

¹² Ibidem, s. 21.

¹³ Loc. cit.

¹⁴ Przegrana w wojnie krymskiej i upokorzenie Rosji, wywołały konieczność zweryfikowania dotychczasowej ideologii i wyznaczenia nowych, bardziej radykalnych celów politycznych.

¹⁵ Pansławizm – kierunek podkreślający łączność kulturową wszystkich Słowian, wzywający do zjednoczenia w jednym państwie wszystkich narodów pochodzenia słowiańskiego. Kryterium lingwistyczne było wystarczającym warunkiem potwierdzającym wspólny rodowód etniczny.

¹⁶ Kryzys bałkański stał się katalizatorem ożywienia narodowo – wyzwolenczego Słowian na Półwyspie Bałkańskim. Krótkotrwałe opanowanie Bułgarii oraz dotarcie Rosjan do przedmieść Konstantynopola rozbudziło nadzieję na wyparcie Turków.

¹⁷ Rodzi się ideologia państwowa, tzn. mająca poparcie zarówno caratu jak i Cerkwi Prawosławnej.

tylko do prawosławnej Rosji. W ten sposób zrodziła się ideologia o charakterze konfrontacyjnym, której celem było utworzenie pod zwierzchnictwem ekspansywnej Rosji wielkiego Imperium Słowiańskiego. Postulat zjednoczenia Słowian mógł się odbyć jedynie drogą militarnego podboju. Naczelną rolę pełniłaby Rosja a „lingua franca” miał stać się rosyjski. Nowa cywilizacja słowiańska miała być pod każdym względem lepsza od cywilizacji romano - germańskiej¹⁸. Patriotyzm i umiłowanie dawnej Rosji przekształciło się w wojujący nacjonalizm. Interesy imperialistyczne mocarstwa rosyjskiego stawały się nadrzędne. Panslawiści podobnie jak słowianofile krytycznie odnosili się do procesów europeizacji zachodzących w państwie rosyjskim. Według Danilewskiego¹⁹, Europa i Rosja to dwa różne „światy” kulturowe, które nigdy nie zdołają się porozumieć²⁰. Zachód wypacza duchowe oblicze Rosji i słowiańszczyzny. Dlatego jest niebezpieczny, należy „zaimpregnować się” na oddziaływanie wszelkiej myśli zachodnioeuropejskiej. Sposobem na osiągnięcie powyższego celu jest przestrzenne odcięcie się poprzez dominację na ściśle określonym obszarze położonym między Bałtykiem, Adriatykiem a Morzem Czarnym. Kreowanie się Rosji na orędownika uciemnionych narodów było poręcznym narzędziem propagandowym. Do zмирzchu panslawizmu doszło na skutek pojawienia się coraz silniejszego poczucia odrębności narodowej poszczególnych narodów słowiańskich. Spektakularnym tego wyrazem było pojawienie się tzw. neoslawizmu²¹, który zakładał równość wszystkich narodów słowiańskich bez względu na ich usytuowanie, wielkość czy siłę militarną.

Panslawizm z punktu widzenia rozwoju myśli geopolitycznej był niebezpieczną doktryną wielkomocarstwową, przesiąkniętą wielkoruskim szowinizmem, nastawioną na podboje całych narodów. Deklarował hasła nawiązujące do wspólnoty ludów o tożsamym rodowodzie etnicznym, jednakże nie dążył do federacji wolnych narodów słowiańskich, wręcz przeciwnie, celem było stworzenie scentralizowanego imperium rosyjskiego. Była to jedna z wielkich, niebezpiecznych utopii historycznych, której relikty mocno ugruntowały się w świadomości Rosjan.

¹⁸ I. Massaka, *Eurazjatyzm. Z dziejów rosyjskiego misjonizmu*, Wrocław 2001, s. 87.

¹⁹ Nikołaj Danilewski (1822- 1885) - rosyjski filozof, biolog, etnolog, historyk socjolog, główny teoretyk panslawizmu, autor sławnego dzieła „Rosja a Europa” (1869).

²⁰ I. Massaka, op. cit, s 87.

²¹ Głównymi inspiratorami neoslawizmu byli Słowianie Zachodni (Czesi, Polacy), którzy zaczęli krytykować idee hegemonii Rosjan i idealizowanie wiary prawosławnej.

2. Eurazjatyzm

Idea Rosji, pół Europy i pół Azji liczy sobie z górą półtora stulecia, ale zrodzona z niej koncepcja Rosji –Eurazji narodziła się w 1921 roku w Sofii²². Znacznie więc wykracza poza wizję słowianofilską i panslawistyczną. Punktem odniesienia stała się Rosja ujmowana nie w kategoriach Słowiańszczyzny a Eurazji. Rosja-Eurazja, jak pisał Piotr Sawickij, to oddzielna część świata. Obszar ten wyznaczony jest od północy tundrą, od południa górami, od wschodu Oceanem Spokojnym, od zachodu zaś mniej więcej 20. południkiem długości geograficznej wschodniej (do plusowej izotermie stycznia). Tworzy to swoisty subkontynent, całość samoistną ze specyficznymi właściwościami klimatycznymi, geograficznymi, własnym światem fauny i flory. W znaczeniu historyczno-kulturowym jak i geograficznym dla Rosji Azja to Japonia, Chiny, Indie i Malezja. Europa funkcjonuje wyłącznie tylko jako Zachodnia – nie ma żadnej Europy Środkowo - Wschodniej, a tym bardziej Wschodniej. Wspomniane ziemie są jedynie okrainą Eurazji. W długotrwałym procesie historycznym na powyższym terytorium wytworzył się charakterystyczny tylko dla niej naród rosyjski, będący mieszanką etniczną Słowian, Finów, Tatarów. „*Nie jesteśmy ani Słowianami ani turańczykami, jesteśmy syntezą elementu słowiańskiego – turańskiego*”²³. Tak mówili eurazjaci. Historyczna Ruś to nie tylko okcydentalna Słowiańszczyzna, to także okres imperium Dżyngiz-chana²⁴, kiedy to została zapoczątkowana jedność polityczna i państwowa Eurazji, a powstrzymana agresja łacińskiego Zachodu. W ten sposób narodziła się wg Gumilowa cywilizacja wielkiego stepu²⁵, która uniemożliwiła narodziny niezawisłym bytom politycznym. Tym samym stała się zaczynem do powstania tylko jednego centrum władzy, którego przedstawicielką została Rosja najpierw carska, a w przyszłości eurazjatycka.

Oparty na idei Rosji-Eurazji ruch narodził się na emigracji wśród młodej inteligencji rosyjskiej, która szukała odpowiedzi na zaistniałą sytuację w Rosji, czyli fakt rewolucji bolszewickiej. Była rozczarowana emigracją i brakiem możliwości wpływania na bieżącą politykę w kraju. Narodził się prąd polityczny, który nawiązywał do centralnych zagadnień myśli rosyjskiej – imperium Rosja–Eurazja. Idea wielonarodowego imperium eurazjatyckiego miała być konkurencyjną wobec ideologii bolszewickiej. Dlaczego? Komunizm uważano za

²² R. Paradowski, *Idea Rosji – Eurazji i naukowy nacjonalizm Lwa Gumilowa. Próba rekonstrukcji ideologii eurazjatyizmu*, Warszawa 1996, s. 31.

²³ Cyt. za: S. Jedynak, *Eurazjatyzm – nowa ideologia Rosji*, w: *Naród, społeczeństwo, państwo. Studia z filozofii społecznej XIX i XX wieku*, Warszawa 2002, s. 105.

²⁴ R. Paradowski, *Idea Rosji – Eurazji...*, op. cit., s. 37.

²⁵ L. Gawor, *Eurazjanizm. Z historii rosyjskiej myśli społecznej*, „Sofia” 2006, nr 6, s. 77.

prąd całkowicie obcy mentalności eurazjatyckiej, wrogi przez swoje korzenie zachodnioeuropejskie. Bolszewizm traktowano jako okres przejściowy od zeuropeizowanej, negującej elementy swojej rodzimej kultury Rosji, do państwa rosyjsko-eurazjatyckiego. Bolszewików uważano za swych bezpośrednich poprzedników (pod kątem chronologii), którzy oczyszczą Rosję z naleciałości okcydentalnych²⁶.

Główna działalność eurazjatów przypadła na lata 20/30 XX wieku. Wg Grzybowskiego, można wyszczególnić pięć tendencji²⁷. Pierwsza związana była z dążeniem do stworzenia apolitycznego ruchu intelektualnego, kiedy to trwało zbieranie idei i krystalizowanie poglądów. Taki charakter w początkach narzucił główny animator ruchu Nikołaj Trubieckoj. Obok niego, głównymi ideologami ruchu stali się Piotr Suwczyński, Georgij W. Fłorowski, Piotr Sawickij. W 1921 roku wydali oni pierwszy programowy zbiór artykułów zatytułowany „*Ischod k Wostoku*”. Twórcy Ci tworzyli trzon zespołu redakcyjnego wydawanych dwóch czasopism, pt. „*Jewrazijskij Wremiennik*” i „*Jewrazijskaja Chronika*”. Wokół tych pism w latach późniejszych zgromadziła się intelektualna czołówka rosyjskiej emigracji z całej Europy²⁸. Druga tendencja była dążeniem do wykreowania siły politycznej zdolnej zrealizować w odpowiednim momencie program eurazjatycki. Przełomowym momentem w harmonijnie rozwijającej się współpracy stał się 1928 rok. Wówczas to pod wpływem Lwa Karsawina i Piotra Suwczyńskiego nastąpił rozłam, którego przyczyną były zmiany w Rosji, interpretowane jako przejaw działań proeurazjatyckich i dlatego wymienieni działacze skłonni byli szukać z bolszewikami form porozumienia²⁹. Pozostali zaś wykluczali jakiegokolwiek dialog z bolszewikami. Po 1928 roku ruch eurazjatycki tracił z wolna znaczenie. I choć jeszcze w latach 30-tych ukazało się dużo wydawnictw, to eurazjaci tracili swój początkowy rozmach, a rozdzwięk stawał się coraz bardziej widoczny. Czwarty etap, widoczny od połowy lat 30-tych, związany był ze stopniowym zanikiem myśli eurazjatyckiej. Przyczyniła się do tego agenturalna infiltracja. Probolszewicki odłam uległ samolikwidacji. II wojna światowa samoistnie stała się cezurą. Później, idee eurazjatyizmu były wyznawane przez niewielkich epigonów, przykładem jest Lew Gumilow. Ostatni etap to swoiste odrodzenie.

²⁶ R. Backer, *Ewolucja eurazjatyizmu. Od futurystycznego postsłowianofilstwa do „nacjonalistycznego” totalitaryzmu*, w: *Między Europą a Azją. Idea Rosji-Eurazji*, pod red. S. Grzybowskiego, Toruń 1998, s. 55.

²⁷ R. Backer, *Dzieje eurazjatyizmu*, w: *Między Europą a Azją. Idea Rosji-Eurazji*, pod red. S. Grzybowskiego, Toruń 1998, ss. 29-30.

²⁸ Georgij Wiernadskij, Nikołaj Aliksiejew, Władimir Iljin, Nikołaj Arseniew, Aleksander Kożewnikow, Wasilij Sezeman, Jakow Sadowski, Dmitrij Swiatopolk-Mirski, Siergiej Efron, za L. Gawor, *Eurazjanizm...*, s. 74.

²⁹ L. Gawor, op. cit., s. 75.

Wraz z „głośnością” w Federacji Rosyjskiej nastąpił okres ekspansji idei w formie neo-eurazjatyckiej³⁰.

Według euroazjatów Rosja została predestynowana do stworzenia światowego mocarstwa. Miał jej w tym pomóc zespół idei będący spuścizną Konstantynopola. Religia prawosławna dawała możliwość sakralizacji ludzkich działań. Predestynowane były do tego osoby sprawujące władzę oraz instytucje. To tłumaczy nabożny stosunek poddanych wobec władzy. Powyższe elementy są ściśle wpisane w eurazjatycką tradycję polityczną.

Według euroazjatów wspomniany etnos, dziedzictwo kultury bizantyjskiej, spuścizna mongolska³¹ miały ułatwić narodowi rosyjskiemu stworzenie państwa eurazjatyckiego. Podobnie jak u słowianofilów na przeszkodzie do pełnej integracji Rosji z Azją stały wpływy zachodnie³². Materializm katolicyzmu, jak twierdzili eurazjaci, stał w sprzeczności z mistyką Wschodu. Europejskie wartości były nakierowane na zewnątrz³³, natomiast droga rosyjska to wiara, pokora, życie wewnętrzne, ofiara³⁴. Zachód to była droga donikąd. Obszar, według nich moralnie zepsuty, który światu nie jest w stanie nic nowego przynieść poza destrukcją³⁵.

W połowie lat dwudziestych eurazjaci sformułowali program polityczno-gospodarczy zawarty w broszurze *Jewrazijstwo*. Za zasadniczą koncepcję polityczną uznali „ideokratyzm”. Ustrój państwowy, w którym władzę sprawuje ściśle określona elita. Warunkiem przynależności jest pełne oddanie się idei eurazjatyckiej. Formą obecności takiej elity w państwie jest partia, nie uwzględniająca klasowości. W efekcie państwo staje się tylko narzędziem do pełnej realizacji eurazjatyckiej idei. Jego głównym zadaniem jest konsolidacja społeczeństwa oraz bycie ośrodkiem planowania i podejmowania decyzji gospodarczych³⁶. Dopełnieniem rządów „ideokracji” jest idea „demotycznego”³⁷ charakteru eurazjatyckiego ustroju społecznego. Natomiast z ekonomicznego punktu widzenia świat eurazjatycki ma stać

³⁰ I. Massaka, *Eurazjatyzm...*, op. cit., s. 43.

³¹ Wg euroazjatów panowanie mongolskie ustanowiło podstawy ustrojowe dla późniejszego Państwa Wielkoruskiego, nastąpiło tzw. „uprawosławienie tatarszczyzny” oraz „turanizacja prawosławia”, a Iwan IV został obwołany wzorem eurazjatyckiego władcy.

³² Rządy Piotra I, będące czasem narzucenia Rosji obcych wzorów kulturowych, są uważane przez euroazjatów za początek upadku Rosji.

³³ Prawda, prawo, wolność, państwo, Kościół, mają jedynie wymiar zewnętrznych manifestacji.

³⁴ A. de Lazari, *O mentalnościowych korzeniach eurazjatyizmu*, w: *Między Europą a Azją. Idea Rosji-Eurazji*, pod red. S. Grzybowskiego, Toruń 1998, s. 102.

³⁵ Tu warto zaznaczyć, że eurazjaci nie akceptowali komunizmu. Jednakże odróżniali ideologię komunistyczną od ruchu rewolucyjnego, w którym wg nich ujawniały się aspiracje mas ludowych do stworzenia bardziej sprawiedliwego społeczeństwa. Bolszewizm uznawali za efekt „zepsucia” Zachodu, przeszczepiony na grunt rosyjski. Bolszewizm miał być swego rodzaju pomostem, który oczyści Rosję od wpływów zachodu i zorientuje Rosję na Eurazję.

³⁶ L. Gawor, op. cit., s. 84.

³⁷ Democja-to sposób ułożenia relacji między elitą a szerokimi masami eurazjańskiego społeczeństwa, który nie jest ani demokracją parlamentarną, ani ludowładztwem, ani również zupełnym podporządkowaniem mas elicie, za: L. Gawor, *Eurazjanizm...*, op. cit., s. 84.

się miejscem sprawnie działającego etatyzmu. Gospodarka ma być zawiadywana i kontrolowana centralnie przez państwo. Jego specyfiką była odmiana, tzw. „państwowo-prywatna”, w przeciwieństwie do wersji sowieckiego „etatyzmu mechanicznego”.

Władza bolszewicka często rozmijała się z oczekiwaniami euroazjatów. Nie mniej jednak gwarantowała stabilność na kontynencie eurazjatyckim. Ewolucja polityki sowieckiej dawała nadzieję, iż z czasem będzie przez Kreml realizowana koncepcja eurazjatyizmu. To założenia okazało się słuszne. Imperium sowieckie stopniowo odżegnywało się od internacjonalizmu i w coraz większym stopniu wcielało w życie idee umacniania wielkiego mocarstwa rosyjskiego. Zmieniała się również retoryka stosowana przez partię komunistyczną, która zaczęła nawiązywać do tradycji imperialnej i nobilitować twórców potęgi rosyjskiej, np. Iwana IV Groźnego. Z czasem twórcy eurazjatyizmu zaczęli traktować program sowiecki jako kontynuację starej rosyjskiej misji imperialnej³⁸. Tym bardziej, że po II wojnie światowej Związek Sowiecki z geograficznego punktu widzenia wpisał się w wizję euroazjatów³⁹.

Program polityczno-gospodarczy euroazjatów nasuwa pewne analogie. W tym systemie nie ma miejsca na jednostkę⁴⁰. Człowiek zostaje zredukowany do narzędzia ocenianego pod kątem użyteczności wobec systemu eurazjatyckich idei. Elitą staje się grupa aktywistów całkowicie oddanych idei, zorganizowaną na kształt partii zakonu⁴¹. Eurazjaci akceptują porewolucyjną gospodarkę Rosji, poprzez poparcie dla nacjonalizacji oraz planowania. Pozytywnie oceniają utworzenie sprawnej władzy centralnej i walkę nowych władz na Kremlu z procesami odśrodkowymi, zagrażającymi spójności terytorialnej państwa. Akceptują też w pełni silną dyktatorską władzę państwową, która zaprowadziła skuteczną politykę izolacji wobec Zachodu⁴².

Z zestawienia tych programowych haseł wynika, iż eurazjatyzm można uznać za ideologię z klasycznymi cechami ruchu totalitarnego⁴³. Można przypuszczać, że wpływ na to miały dwa czynniki. Oddziaływanie państwa bolszewickiego⁴⁴ przez przykład, jak i przez

³⁸ P. Eberhardt, *Rosyjski eurazjatyzm i jego konsekwencje geopolityczne*, „Przegląd Geograficzny” 2005, t. 77 zeszyt 2, s. 178.

³⁹ Europa Środkowo - Wschodnia znalazła się w sowieckiej strefie wpływów. Rzeka Łaba stanowiła granicę pomiędzy RFN a NRD.

⁴⁰ R. Bäcker, *Ewolucja eurazjatyizmu...*, op. cit., s. 58.

⁴¹ Ibidem, s. 59.

⁴² P. Eberhardt, op. cit., s. 178.

⁴³ R. Bäcker, op. cit., s. 60.

⁴⁴ W latach dwudziestych wśród euroazjatów rodzi się nurt probolszewicki. W imię jak najszybszej realizacji idei eurazjatyizmu Karsawin i jego zwolennicy gotowi są pójść na kompromis z bolszewikami, akceptując rzeczywistość sowiecką jaką najlepszą z możliwych dla Rosji. Zmusza to „lewicowych” euroazjatów do

agenturę oraz atmosfera początku lat trzydziestych w Europie, kiedy to fascynacja siłą, masą i organizacją była najbardziej powszechna. Nic zatem dziwnego, że eurasjatyzm nie ustrzegł się totalitarnej pokusy w postaci nacjonalistycznej⁴⁵.

zrewidowania światopoglądu przez zmianę oceny bolszewizmu jako nurtu okcydentalistycznego i zaparcia się prawosławia.

⁴⁵ R. Bäcker, *Ewolucja eurasjatyizmu...*, op. cit., s.61.

Rozdział II

Aleksander Dugin

1. Formowanie poglądów

Dziś widać w Rosji, że ruch eurazjatycki staje się coraz bardziej popularny. Program odtworzenia wielkiego imperium rosyjskiego trafia w aspiracje, marzenia i dążenia wielu obywateli. Nowa, uniwersalistyczna idea ma wszelkie predyspozycje ku temu, żeby scementować podzielone obecnie społeczeństwo postsowieckie. Człowiekiem, który forsuje geopolitykę eurazjatycką jest Aleksander Dugin. Śmiało można powiedzieć, że jest najbardziej twórczym i wpływowym myślicielem we współczesnej Rosji. Obszar jego naukowych zainteresowań jest imponujący. Obejmuje takie dziedziny wiedzy jak: filozofia, historia religii, geografia sakralna i geopolityka. Jest on ideologiem wspomnianego już eurazjatyizmu, tradycjonalizmu integralnego, nacjonal-bolszewizmu oraz rosyjskiej rewolucji konserwatywnej⁴⁶. Odrodzenie ruchu eurazjatyckiego jest zasługą jego płodnej twórczości pisarskiej, powołania stowarzyszeń⁴⁷ oraz pism i gazety a także zaangażowania w politykę⁴⁸. Dugina za główny cel obrał sobie budowanie silnej formacji intelektualnej wśród przyszłych elit Rosji. Swoiste „laboratorium pracy umysłowej”⁴⁹ w postaci uniwersytetu, spotkań dyskusyjnych, wydawnictwa ma ukształtować eurazjatycki establishment. Dugin próbuje oddziaływać poprzez swoje audycje „*Finis Mundi*” w Radiu Swobodnaja Rossija, współpracę ze środowiskiem miesięcznika „*Orientir*” wydawanego przez Ministerstwo Obrony Narodowej. Kieruje też zespołami specjalistów w Centrum Eurazjatyckich Inicjatyw Geopolitycznych, Instytucie Specjalnych Badań Metastrategicznych. Jego rzeczywisty wpływ na światopogląd młodych Rosjan ma miejsce poprzez studiowanie jego najsłynniejszej książki „*Podstawy geopolityki*”, która stanowi podręcznik dla studentów akademii wojskowych zalecony przez Sztab Generalny Federacji Rosyjskiej.

⁴⁶ P. Eberhardt, *Rosyjski eurazjatyzm...*, op. cit., s. 182.

⁴⁷ „*Arctogeja*”, „*Evrazja*”.

⁴⁸ Początkowo związany z obozem narodowym o nastawieniu antyliberalnym, antyzachodnim i przeciwnym pierestrojce M. Gorbaczowa. Wycofuje się po rozczarowaniu bezideowością ówczesnej opozycji. Wikła się w politykę ponownie, gdy z Edwardem Limonowem zakłada Partię Narodowo-Bolszewicką, opowiadającą się za syntezą radykalnej lewicy i nacjonalizmu. Odchodzi z polityki po przegranym kandydowaniu do Dumy.

⁴⁹ Ł. Kobeszko, *Eurazja, geopolityka i tradycja. Polityczne i ideowe koncepcje Aleksandra Dugina*, <http://haggard.w.interia.pl/dugin.html>, (24.11.2012).

Sam Aleksander Dugin jest, jak pisze Estera Lobkowicz produktem inteligencji nie-sowieckiej⁵⁰. A na czym on polega wyjaśnia Włodzimierz Marciniak: „(*inteligencja nie-sowiecka*) nie tylko stworzyła mit o sobie, ale zdążyła także przez kilka dziesięcioleci żyć zgodnie z nim. W micie tym połączone były motywy świadomie marginalnej egzystencji, estetycznej „romantyki” wojny domowej, folkloru obozowego, ezoteryki, doświadczeń religijnych, bibliograficznej erudycji, archeologicznych i konserwatorskich pasji, praktyki półlegalnych kółek i seminariów”. Metafizyka krzyżowała się z rzeczywistością. Okrucieństwo systemu bolszewickiego z jego nieuniknionością. Szukano ukrytego sensu historii. Na Dugina wpływ miały dwie postaci. Pisarz Jurij Mamlejew⁵¹ oraz Michaił Agurski. Mamlejew pozostawił po sobie archiwum, za posiadanie którego Dugin w 1983 roku został aresztowany. W dziełach Mamlejewa widoczne są wątki eschatologiczne. „*Mit ukrytego sensu (...) przebija się przez Rosję, przez jej przerażające i sekretne dzieje, stanowiące szczelinę do nadprzyrodzonego świata*”⁵². Dugin zapragnął odnaleźć prawdziwy sens dziejów i wytłumaczyć „rosyjski los”. Pomogła mu w tym książka Michaiła Agurskiego „Ideologia nacjonal-bolszewizmu”. Agurski jako marksista⁵³ zadawał sobie pytanie o sens śmierci ojca – ideowego komunisty, który zginął w czasie czystek stalinowskich. Została zasiana w nim wątpliwość sensowności istnienia komunizmu. Dlaczego? Bo jeśli okazałoby się, że komunizm był jedną wielką pomyłką dziejową, bezsensownym eksperymentem, to poświęcenie tysięcy komunistów było daremne. Jednakże Agurski, studiując pisma euroazjatów, znalazł wyjaśnienie i usprawiedliwienie dla zaistniałej sytuacji. Odpowiedzią była konieczność „poddania się logice dziejów”⁵⁴. Eurazjaci zaakceptowali przewrót bolszewicki z całym jego tragizmem i okrucieństwem, w imię urzeczywistnienia sensu historii. Naród rosyjski ofiarował się i wziął na siebie jarzmo komunizmu-jako rezultatu całej ogólnoludzkiej historii. W ten sposób Rosjanie zaoszczędzili cierpień reszcie świata i udowodnili jej błędność⁵⁵. Aleksander Dugin dzięki Agurskiemu ujrzał ezoteryczną stronę dziejów Rosji i w całkowicie odmienny sposób spojrzał na zdawałoby się bezsensowny bieg wydarzeń. Dugin usprawiedliwił system komunistyczny, ponieważ wg niego przyniósł on ze sobą restaurację idei Rusi Moskiewskiej⁵⁶. Widział wiele stycznych pomiędzy komunizmem a

⁵⁰ E. Lobkowicz, *Rasputin Putina*, „Frona” 2001, nr 23-24, s. 143.

⁵¹ Jurij Mamlejew – patron „ezoterycznego kręgu metafizycznych dandysów poszukujących ukrytego sensu dziejów”, który wypracował tzw. „moskiewską ideę kultury schizofrenicznej” (E. Lobkowicz, *Rasputin Putina*).

⁵² E. Lobkowicz, „*Rasputin Putina*”, s. 143.

⁵³ Potem nawrócił się na prawosławie i stał się antykomunistycznym dysydem.

⁵⁴ Ibidem, s. 146.

⁵⁵ Loc. cit.

⁵⁶ *Czy Putin jest awatarem? – rozmowa z Aleksandrem Duginem*, „Frona” 2001, nr 23-24, s. 159.

„rosyjską ideą”⁵⁷, która najpełniejszy swój wyraz miała w czasach Iwana Groźnego. Według rosyjskiego geopolityka komunizm był walką o sacrum w świecie, próbą wyzwolenia mesjanizmu rosyjskiego. We wprowadzonym w Rosji socjalizmie Aleksander Dugin widział „*nic innego jak zsekularyzowaną wersję bizantyzmu, Czerwone Bizancjum*”⁵⁸. Dla niego więzi łączące komunizm ze wspomnianą „rosyjską ideą”⁵⁹ widoczne są chociażby w kolektywizmie⁶⁰, który miał być odbiciem idei soborowości⁶¹. „*Ludowy monarcha Stalin z ludową wiarą, czyli komunizmem, wystąpił przeciwko wyobcowanej, pańskiej, szlacheckiej, zokcydentalizowanej monarchii oraz Cerkwi*”^{62,63}. Dla Dugina komunizm nie był systemem idealnym, jednakże stanowił jedyne sensowne rozwiązanie dla Rosji. Kolejnym etapem dla Rosji, wyznaczonym przez Aleksandra Dugina jest „prawosławny komunizm – eurazjatycki, misyjny, pansławistyczny”⁶⁴.

⁵⁷ Innymi słowy eurazjatycką.

⁵⁸ *Czekam na Iwana Groźnego – rozmowa z Aleksandrem Duginem*, <http://niniwa2.cba.pl/rosja10.htm>, (24.11.2012).

⁵⁹ D. Madejski, *Pocalunek mongolskiego księcia. Eurazjatyzm Rosji w myśli Aleksandra Dugina*, <http://geopolityka.net/pocalunek-mongolskiego-ksiecia/>, (24.11.2012).

⁶⁰ Loc. cit.

⁶¹ Loc. cit.

⁶² Cerkiew musiała cierpieć za czasów komunistycznych, ponieważ była zokcydentalizowana, zatruta duchem Zachodu, wyobcowana z narodu.

⁶³ *Czekam na Iwana Groźnego...*, op. cit.

⁶⁴ Loc. cit.

2. Nacjonal - Bolszewizm

Na początku lat 90-tych Aleksander Dugin jednoznacznie odbierał, że „demontaż Związku Sowieckiego i demokratyzacja oznaczały znów powrót do okresu petersburskiego”⁶⁵. Postanowił zatem znaleźć antidotum na zaistniałą sytuację i dać Rosji perspektywiczną ideę, którą odnalazł w eurazjatyzmie. Inspiracją były dla niego słowa Lwa Gumilowa: *„Jeśli Rosja zostanie uratowana, to tylko jako mocarstwo eurazjatyckie”*. Celem Dugina było stworzenie narodowej ideologii, popartej rzeczywistą obecnością w przestrzeni rosyjskiej. Narzędziem stała się powołana wraz z Edwardem Limonowem Partia Nacjonal - Bolszewicka⁶⁶, której Dugin stał się głównym ideologiem⁶⁷. Czerpał on od Agurskiego, którego koncepcja była prawdziwie imperialna i eurazjatycka. To ideologia ogromnego, scentralizowanego, socjalistycznego mocarstwa, w którym różne narody mają zjednoczyć się wokół Rosji⁶⁸. Według Dugina partia miała zerwać z przestarzałym podziałem na „lewicę” i „prawicę”. Miała to być pierwsza rosyjska organizacja *„nowej opozycji”*, która miała nawiązywać do *„opozycji antysystemowej”* zwanej też *„sojuszem ekstremów”*⁶⁹. Celem Narodowych – Bolszewików stało się zbudowanie imperium rozciągającego się *„od Władywostoku do Giblartaru”*. Proces budowy miał przebiegać w czterech etapach. Pierwszy etap to *„przekształcenie Federacji Rosyjskiej drogą rosyjskiej rewolucji w państwo narodowe – Rosję”*. Kolejnym etapem było *„przyłączenie do niej zamieszkanym przez Rosjan terytoriów byłych republik związkowych”*. Przedostatnim etap to skupienie eurazjatyckich narodów byłego ZSRR wokół Rosji a na końcu utworzenie wielkiego kontynentalnego imperium⁷⁰. Zadaniem narodowej partii Rosjan stało się zbudowanie państwa totalnego, gdzie jednostka

⁶⁵ *Czekam na Iwana Groźnego...*, op. cit.

⁶⁶ Partia Nacjonal-Bolszewicka została założona w 1994 roku. Eduard Limonow był założycielem partii, zaś Aleksander Dugin jej głównym teoretykiem. Współpraca trwała 5 lat, po czym Dugin wystąpił z szeregów partii. W 2005 roku dochodzi do rozłamu. Powstaje Front Narodowo-Bolszewicki, który przystępuje do Euroazjatyckiego Sojuszu Młodzieży związanego z Duginem. Nacjonal – Bolszewikom zarzuca się koniunkturalną zmianę kursu politycznego, wpisującą się w krytykę rządów Putina, odejście od radykalnej retoryki w miejsce hasel wolnościowych. W 2007 roku prokuratura zakazała działalności Partii Narodowo – Bolszewickiej.

⁶⁷ Teoria nacjonal-bolszewicka miała w Rosji długą tradycję. Przedstawiciele omawianego nurtu uważali, że Rosja powinna kontynuować geopolitykę imperium. Intelktualiści wywodzący się z nurtu narodowo – bolszewickiego, byli faktycznymi ojcami doktryny politycznej Stalina. To oni byli autorami większości reform państwowych, m.in. przywrócenia tradycyjnego, patriarchalnego modelu rodziny, dyscypliny w szkołach. W okresie dojrzałego i późnego stalinizmu samo państwo radzieckie najlepiej realizowało ideały nacjonalbolszewizmu.

⁶⁸ Natomiast narodowy – komunizm, w przeciwieństwie do narodowego – bolszewizmu, jest związany z prawem narodów do samostanowienia i jest ideologią separatystycznych dążeń mniejszości narodowych (wg Agurskiego).

⁶⁹ *Narodowi bolszewicy*, <http://narodowcy.net/narodowi-bolszewicy/2012/06/15/>, (24.11.2012).

⁷⁰ *Program Partii Narodowo-Bolszewickiej*, http://lbc_1917_3.w.interia.pl/388programnbp.htm, (24.11.2012).

jest podporządkowana społeczności. Istotą narodowego – bolszewizmu jest, wg manifestu autorstwa Aleksandra Dugina, nienawiść do „antyludzkiego systemu” tzw. „św. trójcy: liberalizmu-demokracji-kapitalizmu”. Największymi wrogami są „Wielki Szatan USA i globaliści Europy, zjednoczeni w NATO i ONZ. Wewnętrzni wrogowie to klasa "marynarek" - szlachty-urzędników, grabieżcy-nowobogacy, kosmopolityczna inteligencja”⁷¹. Polityka zagraniczna miała skupiać się na Azji oraz kontaktach z Niemcami, Iranem, Indiami, Japonią. Partia Narodowo-Bolszewicka w założeniu miała mieć liberalne podejście do kultury. Przejawiało się ono w deklaracji „*Róbta, co chceta*”⁷², które było jej jedynym prawem. Działalność partii została ukierunkowana na anarchiczną młodzież i ludzi społecznie nieprzystosowanych. Z tych grup społecznych mieli rekrutować się przyszli działacze partii: „*Kto był dotąd nikim, dziś stanie się Dzierżyńskim, Goebbelsem, Mołotowem, Woroszyłowem, Ciano, Goeringiem, Żukowem*”⁷³

Zwrotny punkt w historii partii Narodowych-Bolszewików to był moment kiedy partia włączyła się w działania antykremlowskiego frontu. W prezydenturze Putina, Partia Narodowo – Bolszewicka znalazła wroga, uosobienie systemu z którym walczy. Podczas owego zwrotu Narodowi Bolszewicy utracili swojego czołowego ideologa Aleksandra Dugina, który w przeciwieństwie do Limonowa nie ukrywał zadowolenia z wyboru Putina na urząd prezydenta Federacji Rosyjskiej. Uważał, że jego osoba jest jedyną, która gwarantuje geopolityczną reorganizację oraz daje szansę stworzenia wielkiego imperium zdolnego przeciwstawić się USA. W jednym z wywiadów Dugin zadeklarował: „*Stawiam na Putina. Jest to stawka historyczna, geopolityczna i metafizyczna. Tak jak maklerzy na giełdzie kupują i sprzedają akcje, tak o mnie można powiedzieć, że kupuję akcje Putina. Jestem przekonany, że Putin reprezentuje pozytywny trend w rosyjskiej historii. Nie mogę powiedzieć, że stanie się nowym Iwanem Groźnym, czy nie, ale z pewnością jego rządy są krokiem w dobrym kierunku. To krok z ciemności w jasność, ze słabości do męstwa. Dostrzegam w nim wzmocnienie naszej państwowości oraz afirmatywny stosunek do naszej tradycji i historii (...) Poprzez niego powinny spełniać się określone prorocтва dotyczące historii Rosji i świata. Dlatego też popieram Putina nawet w tych punktach, w których być może nie powinienem go popierać, ale jestem przekonany, że w nim właśnie realizuje się wielki eurazjatycki archetyp*”⁷⁴.

⁷¹ Program Partii Narodowo-Bolszewickiej..., op.cit.

⁷² Loc. cit.

⁷³ Loc. cit.

⁷⁴ Czy Putin jest awatarem..., op. cit. s. 158.

Po odejściu z partii Aleksander Dugin szansę na rozwój idei narodowego bolszewizmu zaczął upatrywać w projektach o charakterze naukowym i intelektualnym, a nie partyjnym. W 2001 roku powołał Wszechrosyjski Polityczny Ruch Społeczny „Eurazja”, którego celem stało się wspieranie przeobrażeń Federacji Rosyjskiej w duchu idei eurazjatyizmu. Bliskim współpracownikiem Dugina był wówczas Piotr Susłow⁷⁵. Po dwóch latach ich drogi rozeszły się i zwolennicy Dugina założyli Międzynarodowy Ruch Eurazjatycki⁷⁶. Ruch ten, działający do dnia dzisiejszego, nie jest partią polityczną. Nie angażuje się też w bieżące spory między frakcjami parlamentarnymi i grupami interesów. Stanowi rodzaj think-tanku – kuźni idei antyokcydentalistycznych. Bazuje na różnorodności kulturowej i intelektualnej i jest zasadniczą strukturą organizacyjną rosyjskiego neo-eurazjatyizmu. W ramach ruchu działa też powołany w 2006 roku Eurazjatycki Związek Młodzieży. Jest to organizacja o zasięgu międzynarodowym, która ma łączyć aktywność intelektualno-badawczą⁷⁷ z działalnością uliczną i akcjami bezpośrednimi. Organizacja ta pomyślana jest jako „nowa opryszczyna”. Działacze mają być „żołnierzami politycznymi”, bezwarunkowo oddanymi sprawie. Oto ich credo:

„Powinieneś być władcą.

Powinieneś być pięknym, dumnym, mądrym i mężnym.

Powinieneś być Eurazjatą.

Nie możesz być sługą, lokajem, niewolnikiem. Nie możesz być pokraką, ofiarą, głupcem i tchórzem. Nikt nie może złamać twojej woli.

Nie śpij i nie zginaj karku.

Urodziłeś się w Eurazji, to twoja matryca, twoje ciało, twój duch, twoja sieć. Kim byś nie był i gdzie byś nie był, masz tylko jedną matkę – Ojczyznę Eurazję. Jesteś dziećciem wielkiego kontynentu, uświęconego rzekami krwi ojców. Twoje ciało – z ziemi Eurazji. Twój duch – z jej wichrów. Twoje oczy mogą widzieć w nocy i dostrzec to, co skryte za horyzontem. Jeśli nie jest tak, to znaczy, że jeszcze się nie urodziłeś. Pospiesz się, czasu jest mało.

⁷⁵ Piotr Susłow- oficer rosyjskiego wywiadu, specjalista w zakresie islamu i świata arabskiego.

⁷⁶ W skład Rady Najwyższej Międzynarodowego Ruchu Eurazjatyckiego weszły tak prominentne postaci rosyjskiego życia publicznego, jak minister kultury FR A. Susłow i zastępca spikera Rady Federacji A. Torszyn. Wśród członków ruchu znaleźli się też prominentni członkowie „Jednej Rosji” i Komunistycznej Partii Federacji Rosyjskiej, wojskowi, intelektualiści, duchowni wszystkich tradycyjnych wyznań Rosji, np. wielki mufti szejk Tałgat Tadžuddin. Do ruchu należą też zagraniczni politycy i intelektualiści, jak przewodnicząca Postępowej Socjalistycznej Partii Ukrainy Natalia Witrenko, francuski geopolityk orientacji rusofilskiej Jean Parvulesco i brat byłego prezydenta Serbii Borisław Miloszewić; za: P. Sieradzan, *Czerwono-Brunatni...*, op. cit, ss. 242-243.

⁷⁷ Eurazjatycki Związek Młodzieży zajmuje się też badaniem technologii i teorii wojen sieciowych. Działacze prowadzą cztery portale internetowe (www.eurazja.org, www.rossia3.ru, www.geopolitica.ru, www.arcto.ru) i telewizję EVRAZIA TV.

*Jesteś kimś więcej niż człowiekiem. Powinieneś stać się kimś więcej, niż człowiekiem*⁷⁸

Zadaniem Eurazjatyckiego Związku Młodych jest przeciwstawianie się próbom przeprowadzania na terenie FR prozachodnich i prokapitalistycznych „kolorowych rewolucji”. Doraźnie, w różnych akcjach happeningowych Związek popierał podział Ukrainy wzdłuż linii rzeki Zbrucz, bronił mniejszości rosyjskich w Mołdawii i na Łotwie oraz popierał separatystyczne dążenia Osetii Południowej.

Synkretyzm i eklektyzm to dwie zasady przyświecające Aleksandrowi Duginowi w interpretowaniu tradycyjnych nurtów politycznych. Owocem takiego podejścia jest idea Czwartej Teorii Politycznej⁷⁹, która pojawiła się, aby zastąpić trzy klasyczne ideologie nowoczesności – liberalizm, komunizm i faszyzm. Dugin zaproponował kreację nowej teorii politycznej, wyrastającej z potrzeby wielobiegowości i dialogu cywilizacji oraz uczynienia heideggerowskiego „Dasein” jako podmiotu historii. Czwartą Teorię Polityczną można interpretować jako gotowość neo-eurazjatów do współpracy z różnymi siłami politycznymi kontestującymi postpolityczną rzeczywistość globalnej hegemonii atlantyizmu. Jest wezwaniem do „repolityzacji” zdepolityzowanej przestrzeni publicznej. Czwarta Teoria Polityczna jest projektem otwartym, stanowiącym podsumowanie dotychczasowej działalności intelektualnej Aleksandra Dugina.

Do dnia dzisiejszego Aleksander Dugin pozostaje nacjonal – bolszewikiem, choć de facto pozostającym poza strukturami partyjnymi. Jego celem było i jest nadal stworzenie ideologii dla całej Eurazji, a nie tylko dla Federacji Rosyjskiej. Dugin postawił na pracę teoretyczną i rozwój koncepcji, które będą inspirować polityków bez względu na proveniencję polityczną. Ma powstać silna formacja eurazjatycka, nowy rozdział w dziejach Rosji.

⁷⁸ P. Sieradzan, *Czerwono-Brunatni...*, op. cit., s. 267.

⁷⁹ Ibidem, ss. 263-264.

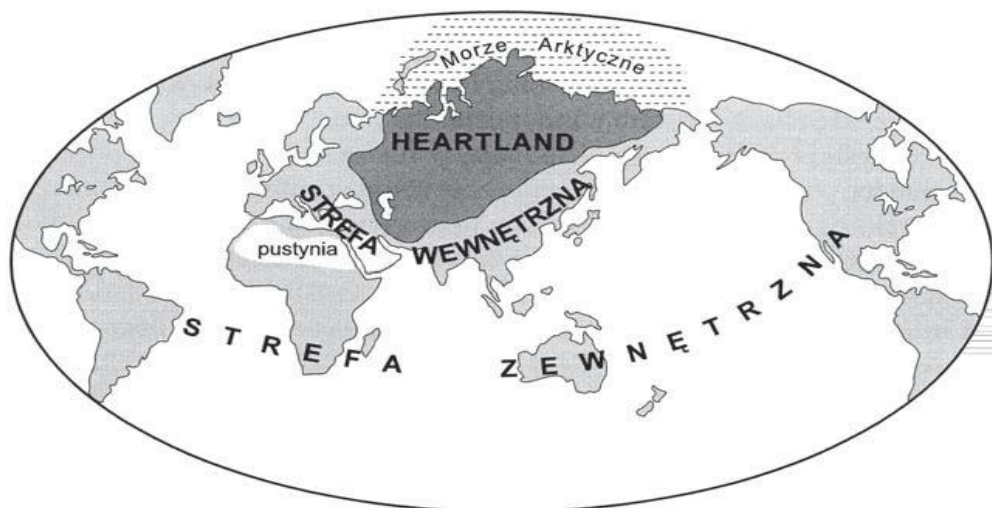
Rozdział III

Neo-eurazjatyzm

1. Koncepcja neo-eurazjatyizmu

Aleksander Dugin jest obecnie jednym z najbardziej wpływowych w Rosji specjalistów do spraw międzynarodowych⁸⁰. Motywem przewodnim jego twórczości geopolitycznej jest uzasadnienie konieczności ekspansji politycznej i militarnej Rosji. Jego wizja miejsca Rosji we współczesnym świecie jest inspirowana starymi teoriami geopolitycznymi - szkołą determinizmu geograficznego Friedricha Ratzla⁸¹ oraz koncepcjami Halforda Mackindera⁸². Według angielskiego geografa opanowanie Heartlandu⁸³ przynosi olbrzymie konsekwencje geopolityczne, gdyż wg niego: „kto rządzi Heartlandem, ten włada Światową Wyspą, kto panuje nad Światową Wyspą, ten włada światem”⁸⁴.

Ilustracja 1., Geopolityczny model świata Halforda Mackindera

Źródło : L. Moczulski (1999, s./p. 13, za: Mackinder, 1981, s./p. 260).

⁸⁰ Pełnił funkcję konsultanta przewodniczącego Dumy Federacji Rosyjskiej. Należał też do grupy doradców prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina.

⁸¹ Friedrich Ratzl (1844 – 1904) – uczony niemiecki, twórca geografii politycznej.

⁸² Halford Mackinder (1816-1947) – geograf, profesor Oksfordu. Podstawy geopolityki sformułował w artykule „*Geographical Pivot of History*”, w którym opisał zasady konfrontacji cywilizacji lądowych i morskich.

⁸³ Heartland (serce kontynentu). Azja, Europa i Afryka tworzą World Island, otoczoną oceanem. Północno-wschodnia część kontynentu eurazjatyckiego tworzy wspomniany Heartland. Rozciąga się on od Łaby po Pacyfik.

⁸⁴ P. Eberhardt, *Koncepcja Heartlandu Halforda Mackindera*, „Przegląd Geograficzny” 2011, nr 83, z. 2, s. 261.

Dla Dugina powyższe stwierdzenie stanowi esencję konceptu eurazjatyckiego. Utożsamia on bowiem Heartland z terytorium Cesarstwa Rosyjskiego, ZSRR oraz Federacji Rosyjskiej. Zadaniem współczesnej Rosji, która ma aspiracje mocarstwowe jest odzyskanie oraz utrzymanie wpływów w tej części świata. Aleksander Dugin wyróżnia dwie, stojące na przeciwległych biegunach cywilizacje, które w naturalny sposób rywalizują ze sobą i dążą do konfrontacji⁸⁵. Jest to cywilizacja zachodnia⁸⁶ – Sea Power – talassokracja⁸⁷ kontra cywilizacja wschodu⁸⁸ – tellurokracja⁸⁹. Świat „Łądu” i „Morza” zostały ukształtowane przez dwa wrogie sobie obozy. Pierwszy z nich narodził się na przestrzeniach Eurazji, drugi jest owocem cywilizacji rzymskiej, która zakotwiczyła się w szeroko pojętym Zachodzie, którego tożsamość stanowi katolicyzm i protestantyzm. Aleksander Dugin uważa, że Rosja leżąca w centrum Światowej Wyspy, będąca wspomnianym Heartlandem jest predestynowana do zbudowania supermocarstwa lądowego. By móc tego dokonać należy najpierw pokonać największego rywala – Sea Power, atlantycką cywilizację utożsamianą ze Stanami Zjednoczonymi. Kontrola polityczna nad północą częścią kontynentu eurazjatyckiego oraz nad tzw. Żywnym Półksiężycem⁹⁰ jest według Dugina żywotnym interesem Rosjan, wręcz misją narodu rosyjskiego⁹¹, pozwalającą na stworzenie Nowego Imperium Kontynentalnego. Zadaniem Moskwy jest ponowne podporządkowanie ziem utraconych w wyniku rozpadu ZSRR. Program ten nazywa się „sobiraniem imperii”. Przede wszystkim chodzi o dawne republiki sowieckie i Europę Środkową. Ważne też jest nawiązanie bliskich stosunków z blokiem francusko-niemieckim. Jednym z założeń neo-eurazjatyizmu Dugina jest wyrwanie Europy Zachodniej spod kurateli atlantyckiej, czyli wpływów USA.

⁸⁵ A. Dugin w przeciwieństwie do F. Konecznego i S. Huntingtona, którzy wyodrębnili wiele cywilizacji, wyróżnia tylko dwie.

⁸⁶ Cywilizacja zachodnia, zwana atlantycką, wg Dugina preferuje wzorce liberalne, indywidualizm, materializm, kapitalizm, globalizm.

⁸⁷ Talassokracja- panowanie na morzu, władztwo morskie; termin wprowadzony w starożytnej Grecji na określenie dominacji jednego z państw w wyniku posiadanej potęgi morskiej.

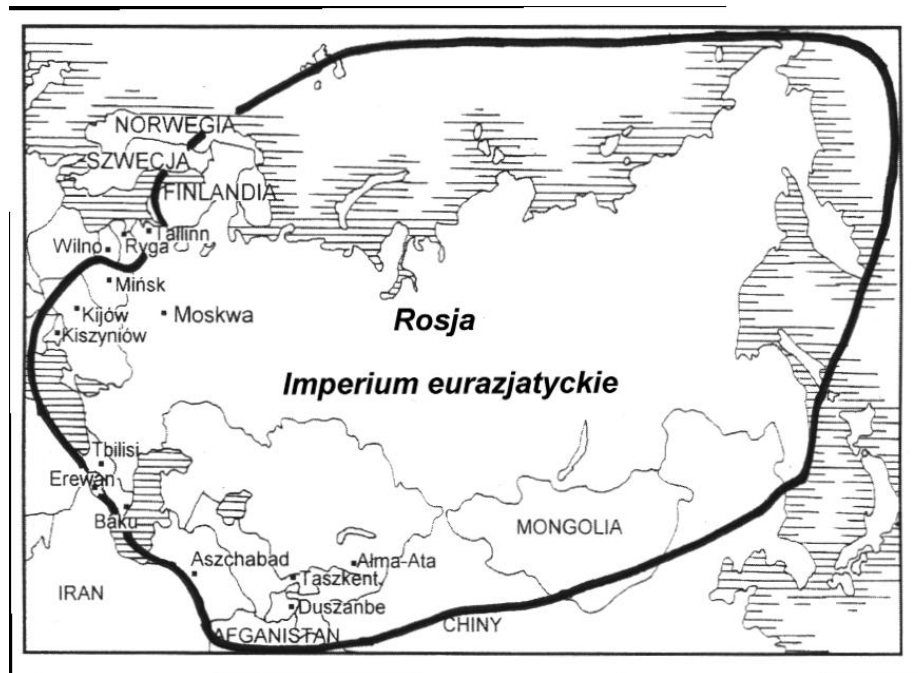
⁸⁸ Cywilizacja wschodnia opiera się na wartościach ducha, preferuje kolektywizm, tradycję, solidarność w relacjach międzyludzkich.

⁸⁹ Tellurokracja – władza mocarstw lądowych.

⁹⁰ Żywny Półksiężyc jest wewnętrzną strefą brzegową Eurazji, oddzielającą Heartland od oceanów. Ma ogromne znaczenie strategiczne.

⁹¹ A. Dugin, *Osnovy geopolityki. Geopoliticeskoje buduszczeje Rossii*, Moskwa 1997, s. 180.

Ilustracja 2., Rosja jako imperium eurazjatyckie

Źródło: A. Dugin, 1999, s. 415

Jeśli Rosji nie uda się tego dokonać, to wg Dugina czeka Rosję wielka katastrofa. Przede wszystkim nastąpi ekspansja Chin w kierunku Syberii, blok islamski podbije Centralną Azję i południową Rosję, a okrainy zachodnie znajdą się w strefie wpływów Europy Środkowej (Ukraina, Białoruś, zachodnia Rosja). Ta wizja jest przesłanką do wskrzeszenia idei eurazjatyizmu i stworzenia odpowiadającej Rosji nowej „osi historii”⁹².

W ramach „renesansu eurazjatyizmu” wykształciły się cztery założenia rosyjskiej polityki zagranicznej. Rosja powinna zachować kontrolę nad północno-wschodnim obszarem Eurazji (Azja Środkowa, Syberia, Mongolia Zewnętrzna), tworząc przeciwwagę dla rosnących wpływów i potęgi Chin. Polityka zagraniczna na szczeblu światowym powinna w dalszym ciągu mieć charakter antyzachodni, gdzie głównym przeciwnikiem pozostają Stany Zjednoczone. Wysiłki rosyjskie na Kaukazie, w Azji Środkowej i Europie Wschodniej zmierzać będą do odbudowy imperium wielkoruskiego oraz buforowej strefy wpływów. Założenie, że Rosji jest wyznaczona misja decydowania nie tylko o swoim losie, ale też świata w praktyce wiąże się z koniecznością zawiązania systemu odpowiednich sojuszy, które będą w stanie zneutralizować potęgę atlantycką, na której czele stoją Stany Zjednoczone. Dugin proponuje utworzenie trzech strategicznych osi, umacniających pozycję

⁹²P. Eberhardt, *Rosyjski eurazjatyzm...*, op.cit., ss. 183-184.

kontynentalnego imperium eurazjatyckiego⁹³. Pierwsza z nich, usytuowana w Europie, to oś Moskwa – Berlin, druga to oś Moskwa – Tokio (na wschód)⁹⁴, trzecia zaś to Moskwa – Teheran (na południe)⁹⁵. Współpraca z Berlinem ma pomóc w usunięciu wpływów atlantyckich z centralnej Europy poza Ren i Alpy. Panazjatycka oś z Tokio ma zapewnić bezpieczeństwo Rosji od wschodu⁹⁶ oraz sprzyjać centralizacji obszaru wokół Oceanu Spokojnego i kolonizacji Syberii⁹⁷. Natomiast połączenie z Teheranem pomoże kontrolować sytuację na Kaukazie, w rejonie Zatoki Perskiej i Morza Śródziemnego. Duginowi zależy bardzo na realizacji celu, o którym marzyli już carowie rosyjscy, czyli wyjściu do ciepłych mórz, zwłaszcza do Oceanu Indyjskiego⁹⁸. Taki sojusz strategiczny pozwalałby kontrolować arabskie złoża naftowe. A to jednoznacznie oznaczałoby bezpośrednią konfrontację z dotychczasowym hegemonem. Ponadto oś Moskwa-Teheran stałaby się kanałem eksportowym dla irańskiej wersji islamu przenoszącego się w głąb Kontynentu⁹⁹. Gdyby urzeczywistnił się powyższy scenariusz sojuszy, to uformowałyby się „Konfederacja Wielkich Przestrzeni” prowadząca wprost do Eurazjatyckiego Imperium. Sercem imperium naturalnie byłaby Rosja otoczona po kolei Imperium Europejskim z centrum w Niemczech, Imperium Środkowoazjatyckim (Iran) oraz Imperium Oceanu Spokojnego(Japonia)¹⁰⁰.

⁹³ A. Dugin, *Osnovy...*, ss. 220, 229, 238.

⁹⁴ A. Dugin zakłada, że między Rosją a Japonią nie ma żadnego konfliktu geopolitycznego. W odróżnieniu od relacji rosyjsko – chińskich, na których ciąży historyczne spory graniczne. Przynależność południowych Wysp Kurylskich nie jest dla niego kwestią utrudniającą sojusz strategiczny Moskwa – Tokio. Zakłada, że Japonia jest zainteresowana wykorzystaniem syberyjskich bogactw naturalnych. Wyróżnia wspólne zagrożenie w postaci morskiej potęgi Stanów Zjednoczonych, które zagrażają aspiracjom morskim Japonii.

⁹⁵ P. Eberhardt, *Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina*, „Przegląd Geograficzny” 2010, t.82, z. 2, s. 225.

⁹⁶ Ibidem, s. 225.

⁹⁷ A. Dugin, *Osnovy...*, op. cit., s. 333.

⁹⁸ Ibidem, s. 241.

⁹⁹ Dla Dugina sojusznikiem w budowie Imperium Eurazjatyckiego jest islam. Najlepiej, by Europa Zachodnia przyjęła prawosławie bądź islam. Dla Dugina islam to uproszczona forma prawosławia dla "ludzi Pustyni", czyli dużej części Arabów i Azjatów, i tak samo przechowuje szerszą od pojęcia religii Tradycję (powołuje się przy tym na szacunek, jakim darzyli islam Fryderyk II Hohenstauf, Goethe, Nietzsche czy myśliciele chrześcijańscy w wiekach przed wyprawami krzyżowymi), za: Ł. Kobeszko, op.cit.

¹⁰⁰ A. Dugin, op. cit., s. 247.

Ilustracja 3., Podstawowe osie strategicznego eurazjatyckiego bloku

Źródło: A. Dugin (1999, s./p. 225)

2. Europa Środkowa i Polska w teorii Aleksandra Dugina

Według eurazjatyckiej teorii Aleksandra Dugina, Europa - w przeszłości centrum świata, została sprowadzona do statusu amerykańskiej kolonii bez własnej geopolitycznej roli. Stała się dla USA przyczółkiem wpływów. Priorytetowym zadaniem jest więc wyrwanie jej spod dominacji amerykańskiej i uświadomienie konieczności statusu neutralności¹⁰¹, co w praktyce oznacza, że niezależna Europa nie będzie stanowić żadnego niebezpieczeństwa, a z czasem może stać się i sojusznikiem Rosji. Taka strategia leży w jej interesie. Rozbicie sojuszu transatlantyckiego i wyodrębnienie Europy jako niezależnego podmiotu na arenie międzynarodowej zdecydowanie osłabi jej relacje ze Stanami Zjednoczonymi, a to według Dugina pozwoli na powolną „finlandyzację” Starego Kontynentu oraz automatyczne wyrugowanie USA z europejskiej strefy wpływów¹⁰². Osiągnąć powyższy cel można za pomocą wojny i podboju lub przez konsekwentne wspieranie wszelkich separatystycznych i europejskich tendencji względem USA¹⁰³. Nowym hegemonem Europy powinny stać się Niemcy. Jest to obszar, który wg Dugina ma charakter kontynentalny, w przeciwieństwie do położonej za Renem atlantyckiej Europy¹⁰⁴. I to z nimi powinna porozumieć się Rosja. Nie tylko ze względu na historyczne tradycje¹⁰⁵, ale przede wszystkim ze względu na szansę reorganizacji geopolitycznej tego zakątka świata. Zjednoczenie lądowej części Europy będzie przebiegało na odcinku Berlin – Moskwa i to determinuje przyszłość geopolityczną Europy Środkowo – Wschodniej. Dugin podkreśla, że zjednoczenie pod przewodnictwem Niemiec ma sens tylko wtedy gdy nie będzie skierowane przeciwko Rosji¹⁰⁶. Jak pisze: *„Oś Moskwa–Berlin uleczy niemoc obu partnerów i umożliwi powstanie w przyszłości potężnej Wielkiej Rosji i Wielkich Niemiec. W dalszej perspektywie doprowadzi to do stworzenia trwałej strategicznej i ekonomicznej konstrukcji dla powstania zjednoczonego Imperium*

¹⁰¹ Europa jako najbardziej prawdopodobne miejsce konfliktu Eurazja (Rosja) – Stany Zjednoczone.

¹⁰² A. Dugin, *Osnovy...*, op. cit., s. 369.

¹⁰³ S. Dębski, *Geopolityczna przyszłość Rosji*, „Arcana” 1998, nr 1/19, s. 91.

¹⁰⁴ Przeciwnieństwem lądowych Niemiec jest atlantycka Anglia, stanowiąca morską bazę USA. Francja ma bardziej złożone położenie geopolityczne. Na przestrzeni historii miała zarówno morskie jak i kontynentalne interesy. Może zatem przyjąć dowolną opcję, jej antyamerykanizm rokuje na przyłączenie do bloku pod przewodnictwem Niemiec.

¹⁰⁵ Aleksander Dugin dostrzega w Prusach eurazjatyckie korzenie i docenia ich państwowotwórczą rolę w zjednoczeniu Niemiec. Sojusz prusko – rosyjski w XIX wieku, polityka Bismarcka, porozumienie z czasów II wojny światowej stanowią fundament pod stworzenie bloku kontynentalnego.

¹⁰⁶ Aleksander Dugin, powołując się na Karla Haushofera przypomina, że konflikty niemiecko–rosyjskie pozwoliły Anglosasom uzyskać przewagę w przeważającej części świata.

Eurazjatyckiego – Imperium Europejskiego na zachodzie i Imperium Rosyjskiego na wschodzie Eurazji”¹⁰⁷.

Aleksander Dugin prezentuje autorski program geopolityczny zmierzający do przeorganizowania Europy Środkowo-Wschodniej. W tym celu potrzebne jest nowe wytyczenie granicy.¹⁰⁸ Małe kraje, zaistniałe w XX wieku w wyniku postanowień traktatu wersalskiego na dziesiątki lat stały się „kordonem sanitarnym”, pasem ziemi, oddzielającym Rosję od Europy a przede wszystkim Niemiec. Przeszkodę należy zneutralizować i zburzyć, a ingerencję na tym terenie niepożądanych państw trzecich definitywnie zakończyć. Rozgraniczenie, o którym wspomina Dugin ma na celu zarówno interesy rosyjskie jak i niemieckie. Uwzględnia preferencje konfesyjne, uniemożliwiające katolicyzmowi i protestantyzmowi ofensywę na tereny tradycyjnie prawosławne. Ingerencja państw trzecich również powinna zostać definitywnie zakończona. Typowa aneksja terytorialna przeszła do historii. Dugin uważa, że Moskwa powinna pozbyć się wszelkich resentymentów i tak zagospodarować wspomnianą przestrzeń aby nie kolidowało to z jej interesami. Do tego niezbędne są Niemcy. Aleksander Dugin zdaje doskonale sobie sprawę, że Eurazji nie będzie bez Niemiec, dlatego próbuje za wszelką cenę pozyskać sprzymierzeńca, obiecując rekompensatę terytorialną na wschodzie. Obszar, będący istotą podziału Dugin nazywa „Średnia Europa”. Rozciąga się od Renu po Białoruś i Ukrainę, w jej skład wchodziły narody byłego państwa austro-węgierskiego, Niemcy, Prusy, kraje bałtyckie, część ziem polskich i zachodnioukraińskich¹⁰⁹. Według Aleksandra Dugina obszar ten powinien znajdować się w niemieckiej strefie. Natomiast na wschód od tego rozgraniczenia znajdują się obszary przynależne do rosyjskiej strefy¹¹⁰.

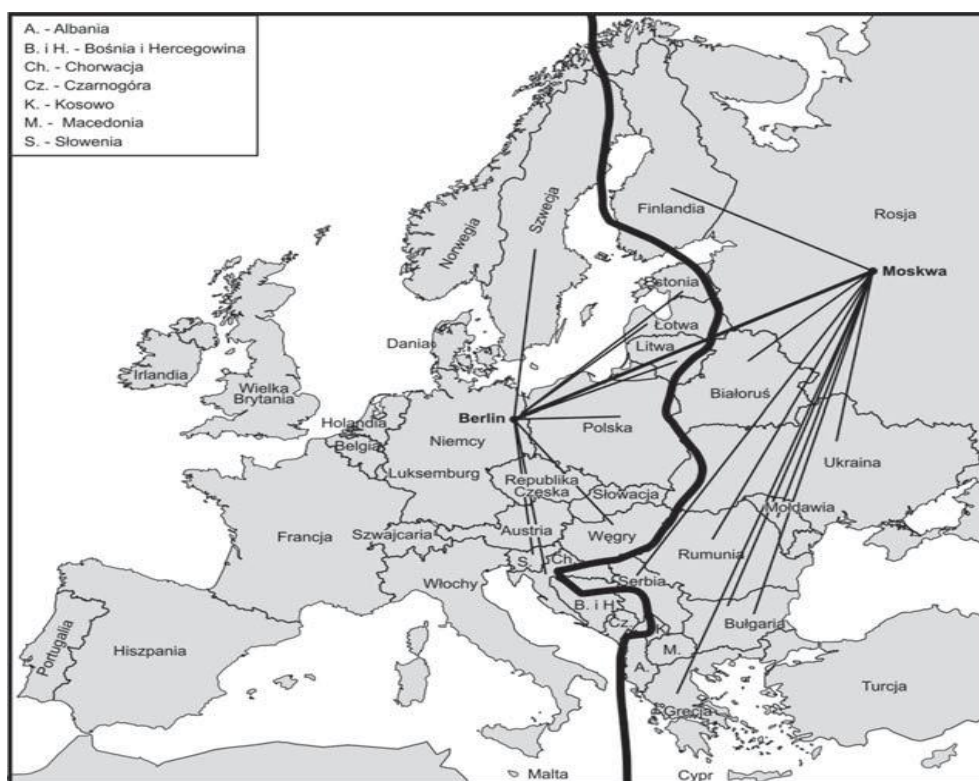
¹⁰⁷ A. Dugin, *Osnovy...*, op. cit. ss. 228 – 229.

¹⁰⁸ Aleksander Dugin uważa, że rozgraniczenie musi satysfakcjonować obydwie strony, co pozwoli uniknąć w przyszłości konfliktów.

¹⁰⁹ A. Dugin, op. cit., s. 220.

¹¹⁰ Jak również wszystkie państwa południowo-wschodniej Europy wierne prawosławiu: Serbia, Macedonia, Rumunia, Bułgaria, Mołdawia, Grecja oraz muzułmańska Albania.

Ilustracja 4., Podział geopolityczny stref wpływów w Europie Środkowo-Wschodniej między Rosją a Niemcami

Źródło: A. Dugin (1999, s./p. 227)

Zarysowana wizja podziału Europy ma na celu podporządkowanie Moskwie jak największej części kontynentu, a to wymaga pełnej akceptacji Berlina. Idąc na kompromis terytorialny można osiągnąć zamierzony cel. Wyodrębnienie Europy Środkowej i przekazanie jej pod kuratelę Niemiec wiąże się z szerszą koncepcją geopolityczną Aleksandra Dugina. Rosja jest za słaba żeby Niemcy zdominować, dlatego musi je sobie zjednać. Tym bardziej, że widzi w państwie niemieckim spadkobiercę polityki pruskiej a zatem eurazjatycki, a nie atlantycki model sprawowania władzy¹¹¹. *W tej perspektywie wydaje się celowe zwrócenie obwodu kaliningradzkiego (Prus Wschodnich) Niemcom, byłby to wyraz rezygnacji z ostatniego terytorialnego symbolu tragicznej bratobójczej wojny. Z kolei, aby to przekonanie nie było traktowane przez Rosjan jak krok ku geopolitycznej kapitulacji, Europa powinna przedłożyć Rosji inne możliwości aneksji terytorialnych, względnie inne możliwości rozszerzenia strefy wpływów, przede wszystkim kosztem tych państw, które uparcie dążą ku*

¹¹¹ Dla Aleksandra Dugina Niemcy są stale ekspansjonistycznym mocarstwem.

„federacji czarnomorsko-bałtyckiej”¹¹². Dugin przekazuje Niemcom nie tylko cały region leżący między Bałtykiem a Adriatykiem, ale też naprawia skutki II wojny światowej poprzez oddanie obwodu kaliningradzkiego z powrotem we władanie spadkobiercom Prus¹¹³. Odtworzenie państwa pruskiego w jego historycznych granicach¹¹⁴ ma na celu stabilizację regionu i dalszą integrację, czego finałem ma być powstanie nowego tworu geopolitycznego – Federacji Bałtyckiej. Jednoczenie się państw bałtyckich w jeden blok, do którego powinny wejść Norwegia, Szwecja, Niemcy, Estonia, Finlandia-Karelia, Dania, Holandia (specjalny status dla Polski, Litwy i Łotwy) nastąpi wokół Prus. Strategiczna kontrola nad tym terenem będzie w gestii Moskwy oraz jej eurazjatyckiego kompleksu obronnego. Naturalną koniecznością jest wystąpienie wyżej wymienionych państw z Sojuszu Północnoatlantyckiego¹¹⁵. W rezultacie kilkanaście państw europejskich ma utracić swoją niepodległość, a o ich przyszłości będą decydować dwa państwa tworzące condominium rosyjsko-niemieckie.

Problem w rozważaniach teoretycznych sprawia Duginowi Polska. Stanowi dla niego strefę buforową pomiędzy Unią Europejską a Rosją. Odpowiada za ład wschodniego krańca Europy. Jest głównym satelitą sił atlantyckich na kontynencie eurazjatyckim. Polska należy równocześnie do dwóch kręgów cywilizacyjnych – poprzez katolicyzm do Zachodu, a poprzez swoją słowiańskość do Wschodu. Ma swoją tradycję geopolityczną. Przez kilka stuleci to ona ogniskowała wokół siebie mniejsze narody, zarówno te o korzeniu słowiańskim, jak i te, z którymi przez położenie w Europie Środkowej miała wspólnotę interesów. Historyczny precedens niezależności politycznej państwa polsko-litewskiego¹¹⁶ napawa obawami rosyjskiego geopolityka. Usamodzielnienie się tej przestrzeni geopolitycznej może pokrzyżować plany zbudowania osi Berlin – Moskwa¹¹⁷. Odrodzenie się „cywilizacji bałtyckiej”¹¹⁸ przeszkodzi w odbudowie Prus i Federacji Bałtyckiej. Proamerykańska Polska jest według Dugina najważniejszym elementem geopolityki atlantyckiej¹¹⁹. Przez swoją antyniemieckość i antyrosyjskość wyklucza wszelkie procesy integracyjne i uniemożliwia ustabilizowanie sytuacji politycznej w Europie Środkowej. Aleksander Dugin nie widzi sensu

¹¹² A. Dugin, *Osnovy...*, op. cit., ss. 228 – 229.

¹¹³ A. Dugin, *Osnovy...*, op. cit., ss. 228, 372.

¹¹⁴ Prusy mają objąć część protestanckich Niemiec (bez Bawarii), część Polski, Litwy i Rosji (obwód).

¹¹⁵ A. Dugin, op. cit., ss. 372-373.

¹¹⁶ Chodzi o tradycję polityczną Rzeczypospolitej Obojga Narodów i o okres kiedy była możliwość stworzenia odrębnej „cywilizacji katolickiej”.

¹¹⁷ W teorii Aleksandra Dugina część ziem polskich jest częścią składową Federacji Bałtyckiej.

¹¹⁸ Cywilizacja bałtycka geograficznie pokrywa się z historycznymi granicami Polski i Litwy. Jej odrodzenie w postaci sojuszu polsko – bałtyckiego stanowi zagrożenie dla Federacji Bałtyckiej.

¹¹⁹ A. Dugin, op. cit., s. 372.

w zachowaniu integralności terytorialnej Polski. Twierdzi, że cała zachodnia i północna część Polski powinna znaleźć się w granicach odtworzonego państwa pruskiego¹²⁰. Natomiast wschodnie okrainy¹²¹ raz są częścią rosyjskiego świata, a raz ze względu na mniejszość polską żyjącą w zachodniej Białorusi i na Ukrainie powinny przynależeć do Polski. Zresztą ostateczne decyzje w kwestii losu Polski podjęte byłyby w Berlinie, jako że jest to strefa, w której Polska powinna się znaleźć¹²². Polska jest niebezpieczna przez swoją różnorodność. Dlatego musi dokonać wyboru, inaczej będzie musiała zniknąć. „*Kraje tego regionu muszą się określić: albo tu, albo tam*”¹²³. Nie da się pogodzić dwóch tożsamości: „*Polska musi wybrać: albo tożsamość słowiańska, albo katolicka*”¹²⁴. Inaczej Polska „*nastawi wszystkich wobec siebie wrogo i po raz kolejny stanie się strefą konfliktu*”¹²⁵. Kraj usytuowany na rozdrożu geopolitycznym nie powinien istnieć. Dugin przedstawia strategię na dokonanie oczekiwanego wyboru, tj. bizantyjskiego. Przede wszystkim trzeba dążyć do osłabienia religijno – kulturowej tożsamości Polski¹²⁶, która nie pozwala jej na zbytne zbliżenie z Rosją, jak i rozpląnięcie się w zdominowanej przez Niemcy Europie. Trzeba podciąć wszelkie katolickie korzenie przez „*siły, domagające się prowadzenia przez te państwa (Polska, Liwa – K.K.) polityki niekatolickiej – zwolennicy świeckiej socjaldemokracji, neopoganie, etnocentryści, prawosławne i protestanckie kręgi religijne, mniejszości narodowe*”¹²⁷. Aleksander Dugin zauważa, że katolicyzm „*trzeba rozkładać od środka, wzmacniać polską masonerię, popierać ruchy świeckie, promować chrześcijaństwo heterodoksyjne i antypapieskie*”¹²⁸. Rosyjski geopolityk twierdzi, że Polska nie uchroni się przed sekularyzacją. Zachód niesie ze sobą jedynie nihilizm, natomiast wersja eurazjatycka, walcząc z katolicyzmem jest o tyle lepsza, bo przynajmniej pozostawia słowiańską tożsamość¹²⁹. Maksymalne osłabienie Polski jest fundamentem stosunków rosyjsko-niemieckich. Antagonizmy wewnętrzne oraz zewnętrzne leżą w interesie wspomnianych wyżej sąsiadów. Konflikt polsko-ukraiński, napięte stosunki z Litwinami oraz właśnie między siłami politycznymi w samej Polsce wpisują się w scenariusz „rozmiękczenia” Polski¹³⁰. Polska

¹²⁰ P. Eberhardt, *Koncepcje geopolityczne...*, op. cit., s. 234.

¹²¹ Chełmszczyzna, Łemkowszczyzna, Białostocczyzna.

¹²² A. Dugin, *Osnowy...*, op. cit., s. 385.

¹²³ *Czekam na Iwana Groźnego...*, op. cit.

¹²⁴ Loc. cit.

¹²⁵ Loc. cit.

¹²⁶ A. Nowak, *Pokusy rosyjskiej geopolityki*, „Arcana” 2002, nr 44, s. 86.

¹²⁷ A. Dugin, op. cit., s. 373.

¹²⁸ *Czekam na Iwana Groźnego...*, op. cit.

¹²⁹ Loc. cit.

¹³⁰ D. Kostianowska, *Polska w tekstach Aleksandra Dugina i jego zwolenników*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2001, t. 1, nr 4, s. 123.

będzie musiała ostatecznie wybrać. Zapewne jej wybór padnie na Europę. Według Aleksandra Dugina to bardzo dobrze, ponieważ Europa ma stać się głównym sojusznikiem przeciwko amerykańskiemu czyli atlantyckim zapędom na kontynencie. Wejście Polski do Unii Europejskiej, jak i jej południowych sąsiadów jest spełnieniem oczekiwań Dugina. Akces oznacza jednoznaczne postawienie tamy na Wschodzie Unii. Białorusi i Ukrainie nie pozostaje nic innego jak zacieśnienie więzi z Rosją¹³¹. W praktyce oznacza to zbieranie byłych republik oraz integrację postsowieckiej przestrzeni. Dzięki temu Rosja może powrócić do swoich dawnych imperialnych granic. Rola Rosji jako lidera jest niezbędna w realizacji eurazjatyckiego scenariuszu oraz pokonaniu atlantyizmu i mondializmu.

¹³¹A. Nowak, *Pokusy...*, op.cit., s. 87.

Rozdział IV

Recepcja poglądów Aleksandra Dugina i jego kręgu w Polsce

1. Oś Berlin-Moskwa

Aleksander Dugin wypełnia w Rosji ideową pustkę. Jego twórczość cieszy się szeroką popularnością i uznaniem, a jego poglądy są dla wielu Rosjan prawdziwe i wiarygodne¹³². Sam nie ukrywa, że dokonał odrodzenia geopolitycznego w Rosji. Uważa, że *„niemal cała elita politologiczna w Rosji jest intelektualnie zapłodniona (przez niego – przyp. autora). Takie słowa jak geopolityka, nowa prawica czy trzecia droga zostały wprowadzone do publicznego dyskursu właśnie przeze mnie. Sam język naszej elity, zarówno lewicowej jak i prawicowej, powoli został przeniknięty moimi ideami”*¹³³. Dugin odgrywa istotną rolę w środowisku rosyjskich notabli¹³⁴. Stworzony przez niego ruch „Eurazja” jest aktywnie wspierany przez administrację prezydenta, rosyjskie służby specjalne oraz Cerkiew Prawosławną. Od kiedy Aleksander Dugin stał się nadwornym geopolitykiem Kremla przez swoje idee wpływa na wytyczanie długofalowej strategii polityków. Każda rosyjska ekipa rządowa powinna wpisać się w „odświeżone” przez niego neoimperialne dążenia. Nie trzeba przeprowadzać wnikliwych studiów, aby stwierdzić, że władze rosyjskie zastosowały się do

¹³² Jego książki, w szczególności „*Podstawy geopolityki*” są lekturą obowiązkową na uniwersytetach i wyższych uczelniach państwowych.

¹³³ *Czy Putin jest awatarem? ...*, op. cit., s. 163.

¹³⁴ Znanie są związki Aleksandra Dugina i jego otoczenia z wysokimi przedstawicielami resortów siłowych Federacji Rosyjskiej. Poparcia Duginowi udzielają przedstawiciele korpusu oficerskiego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, w tym Sztabu Generalnego, a także przedstawiciele służb specjalnych. Jako przykład można podać gen. Nikołaja Kłokotowa, Nikołaja Piszczewa, Władysława Iminowa czy gen. Leonida Iwaszowa. Dugin utrzymywał także bliskie związki ze środowiskiem miesięcznika „Orientir”, wydawanego przez Ministerstwo Obrony Federacji Rosyjskiej. Gen. Iwaszow, pełniący m.in. funkcję prezesa Akademii Problemów Geopolitycznych przejął zupełnie zarówno język, jak i podejście metodologiczne charakterystyczne dla duginizmu [32]. Wśród osób z najbliższego otoczenia Dugina (w kierownictwie ruchu eurazjańskiego) jest także wielu przedstawicieli służb pozawojskowych, jak np. płk Piotr Susłow czy Michaił Margielow wywodzący się ze Służby Wywiadu Zagranicznego a także Achmed Nuchajew, wicepremier i szef wywiadu przy Dżocharze Dudajewie i Zelimchanie Jandarbijewie, za L. Sykalski, *Rola paradygmatu geopolitycznego w rozwoju neoEurazjanizmu we współczesnej Rosji*, w: *Między historią, literaturą a polityką*, pod red. T. Nodzyńskiego, Częstochowa 2009.

sugestii i wprowadziły w życie ofensywną politykę. Zwrot dokonał się za rządów Władimira Putina, o którym Dugin wypowiadał się z aprobatą i widział w nim polityka, który realizuje postulaty ruchu eurazjatyckiego: „*jest on politykiem, który realizuje rosyjski interes narodowy*”¹³⁵. To równoznaczne wiąże się z uznaniem neo-eurazjatyizmu za podstawę międzynarodowej strategii Rosji¹³⁶. Prezydent Putin nie kryje swego pozytywnego nastawienia do tych idei, co widać chociażby w takich wypowiedziach: „*Rosja zawsze określała siebie krajem eurazjatyckim. Nigdy nie zapomnieliśmy, że zasadnicza część terytorium rosyjskiego znajduje się w Azji... Nadzieje, które wnoszą ze sobą idee eurazjatyckie są szczególnie ważne obecnie, kiedy tworzone są równoprawne stosunki między krajami należącymi do Wspólnoty Niepodległych Państw. Na tej drodze musimy chronić najlepsze dokonania wielowiekowej historii Wschodu i Zachodu*”¹³⁷.

Antycypowaną oznaką urzeczywistniania się scenariusza Aleksandra Dugina stała się oś geopolityczna Berlin – Moskwa, stanowiąca emanację nowego eurazjatyckiego porządku. W listopadzie 2009 roku obie strony podjęły ważną współpracę. Na szczycie Rosja – UE rzucone zostało hasło „Partnerstwo dla modernizacji”. Główny interes jednoczący Europę i Rosję leży w sferze geopolityki i geoeconomii. Píše o tym znany rosyjski ekspert ds. polityki zagranicznej Siergiej Karaganow. Karaganow stwierdził, że tworzenie Zjednoczonej z Rosją Europy wymaga stworzenia układu koordynującego wspólną przestrzeń strategiczną. Podczas szczytu niemiecko-rosyjskiego kanclerz Angela Merkel zaproponowała ówczesnemu prezydentowi Rosji Miedwiediewowi rozpoczęcie regularnych, comiesięcznych spotkań ministrów spraw zagranicznych Rosji i UE w celu pilotowania polityki zagranicznej. Prezydent Rosji zgodził się z tą propozycją. To oznacza, że układ jest realizowany w praktyce. Zachodnioeuropejscy zwolennicy rozwiązania eurazjatyckiego nie ukrywali, że

¹³⁵ *Rosyjski Mars wesprze europejską Wenus – rozmowa z Aleksandrem Duginem*, <http://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/185361,rosyjski-mars-wesprze-europejska-wenus.html>, (24.11.2012).

¹³⁶ „*Obrany przez niego (Putina – przyp. autor) kurs na to właśnie wskazuje. (...) Putin przez miniony okres swojej prezydentury wykonał sześć bardzo ważnych posunięć. Zahamował proces rozpadu Rosji na Kaukazie. Rozpoczął naprawę samorządności lokalnej, przywołując do porządku gubernatorów i zwalczając tym samym tendencje separatystyczne w republikach autonomicznych. Administracyjny podział kraju dostosował do systemu wojskowego, przekazując szerokie pełnomocnictwa przede wszystkim ludziom odpowiedzialnym za bezpieczeństwo narodowe. Doprowadził do wyeliminowania z życia politycznego i gospodarczego najbardziej ofensywnych oligarchów, których aktywność przynosiła majątkowi narodowemu gigantyczne straty. Zapalił zielone światło dla procesów integracyjnych w ramach WNP, przekształcając unię celną w Eurazjatycką Wspólnotę Gospodarczą. Wreszcie, do koncepcji Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej wprowadził pojęcia „świata wielobiegunowego”, za: <http://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/185361,rosyjski-mars-wesprze-europejska-wenus.html>.*

¹³⁷ P. Eberhardt, *Rosyjski eurazjatyzm...*, op. cit., s. 189.

wiążą swoje nadzieje z Władimirem Putinem, którym zresztą on wychodził naprzeciw¹³⁸. W swojej mowie wygłoszonej w języku niemieckim w Bundestagu 25 września 2001 roku oświadczył: „*Sądzę, że Europa w dłuższej perspektywie będzie mogła cieszyć się sławą potężnego i niezależnego ośrodka polityki światowej jedynie wówczas, jeśli połączy swe środki z rosyjskimi zasobami ludzkimi, terytorialnymi i surowcowymi, jak również z potencjałem ekonomicznym, kulturalnym i wojskowym Rosji*”¹³⁹. W zawołany sposób został przedstawiony program polityczny wspomnianej osi¹⁴⁰, którą strategii Europy Zachodniej i Rosji konstruują na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia. Pierwszy raz objawiła się światu poprzez kontestację amerykańskiej akcji w Iraku¹⁴¹. Następnie w styczniu 2003 roku dwaj komisarze UE – Pascal Lamy i Guenther Verheugen wystąpili z projektem utworzenia konfederacji francusko – niemieckiej¹⁴². Kolejnym sukcesem osi były wybory w Hiszpanii i zwycięstwo socjalistów. Hiszpanie za rządów Zapatero wycofali wojska z Iraku oraz zrezygnowali ze sprzeciwu wobec projektu konstytucji europejskiej wzmacniającej wewnątrz UE pozycję francusko-niemiecką. We wrześniu 2004 roku doszło do pierwszego szczytu eurazjatyckiego w Soczi, gdzie doszło do spotkania prezydentów, Putina i Chiraca oraz kanclerza Schroedera. W powiększonym składzie o premiera Zapatero odbył się w Paryżu w dniach 16-18 marca 2005 roku „szczyt czterech”, gdzie poruszono zagadnienia wspólnej współpracy w takich dziedzinach jak kosmiczna i lotnicza. Henri De Grossouvre podniósł rangę „szczytu czterech”, stwierdzając że „*Europa potrzebuje motoru politycznego. Hiszpania, Francja, Niemcy i Rosja dysponują masą krytyczną niezbędną do stworzenia*

¹³⁸ Henri de Grossouvre stwierdził: „*Putin należy do tradycji proeuropejskiej, a w szczególności proniemieckiej, która już w epoce zimnej wojny chciała nawiązania dialogu także z RFN*”, za: T. Marczał, *Widmo wielkiej Eurazji*, <http://stary.naszdziennik.pl/index.php?dat=20101019&typ=my&id=my11.txt>, (24.11.2012).

¹³⁹ T. Marczał, *Widmo wielkiej Eurazji*,

<http://stary.naszdziennik.pl/index.php?dat=20101019&typ=my&id=my11.txt>, (24.11.2012).

¹⁴⁰ Oś Paryż-Berlin-Moskwa to nawiązanie do koncepcji Europy od Atlantyku po Ural Charlesa de Gaulle’a, współbrzmiejącej z gorbaczowską wizją „wspólnego europejskiego domu”. Dla Paryża przynależność do wspomnianej osi to szansa na prowadzenie na nowo „ekspansji” na Południe (w kierunku Europy Południowej i Afryki), której gwarantem jest współpraca z Niemcami w ramach Unii Europejskiej oraz niemiecko-rosyjskie partnerstwo strategiczne stanowiące przeciwwagę dla amerykańskiego unilateralizmu.

¹⁴¹ Francja, Niemcy i Rosja nie poparły interwencji Stanów Zjednoczonych w Iraku. Zdecydowany sprzeciw francusko-niemiecki spowodował nawet, że stosunki dyplomatyczne pomiędzy tymi krajami zostały poważnie nadszarpnięte. Władze niemieckie stwierdziły nawet, iż nie zaangażują się w wojnę nawet jeśli taką decyzję podejmą Rada Bezpieczeństwa ONZ. Postawa rządu rosyjskiego wobec działań podejmowanych przez Amerykanów była nieco bardziej liberalna. Co prawda Rosja nie uznawała ataku zbrojnego na Irak za jedyne i najlepsze rozwiązanie, ale także go nie wykluczała. Opowiadała się ona przede wszystkim za krokami dyplomatycznymi. Jednocześnie rosyjscy biznesmeni jak i przywódcy mieli świadomość, że przejęcie kontroli nad Irakiem przez Stany Zjednoczone oznacza zagrożenie i ograniczenie dla dotychczasowego dostępu do irańskiej ropy.

¹⁴² Aleksander Dugin powitał ideę „imperium franko-germańskiego” z entuzjazmem, podobnie jak zachodnioeuropejski orędownik osi eurazjatyckiej Henri de Grossouvre, deklarujący, że „bez Rosji oś byłaby kaleką”.

podstaw Mocarstwa Europejskiego”¹⁴³. Zachód wsparty uzupełnieniem deficytu siły militarnej, politycznej i surowcowej może porwać się na przeorganizowanie przestrzeni geopolitycznej. Politycznymi przesłankami możliwości konstruowania osi Berlin - Moskwa są działania na następujących polach:

„- oczekiwane i spodziewane trudności, a nawet niepowodzenia procesu paneuropejskiej integracji;

- odżywanie tradycyjnych sporów i konfliktów pomiędzy państwami Unii Europejskiej;
- zarysowująca się w łonie NATO opozycja: Europa – Stany Zjednoczone;
- istnienie licznych o prorosyjskich lobbies we Francji i w Niemczech;
- tradycyjny antyamerykanizm społeczeństw zachodnioeuropejskich, szczególnie zaś francuskiego i niemieckiego;
- posiadanie przez Rosję „kulturowego i politycznego przyczółka” Eurazji w postaci państw Europy Środkowej z ich prorosyjskimi elitami politycznymi i w dużym stopniu zsowietyzowanymi społeczeństwami;
- możliwość negocjowania ewentualnych rosyjskich koncesji terytorialnych na rzecz Niemiec (np. wspólne rozwiązanie kwestii obwodu kaliningradzkiego)¹⁴⁴.

Impulsem na drodze tworzenia nowego bloku kontynentalnego była wizyta Władimira Putina w Niemczech na zaproszenie Angeli Merkel i wygłoszone tam przemówienie, opublikowane następnie na łamach „*Sueddeutsche Zeitung*” (25 listopada 2010 roku). Premier Rosji zaproponował utworzenie wspólnoty gospodarczej „od Lizbony do Władywostoku”. Aleksander Dugin komentujący wystąpienie rosyjskiego polityka stwierdził, że „*plan przedstawiony przez Putina jest historycznym wyrazem kontynentalnej geopolityki, od początku ukierunkowanej na zjednoczenie obszarów Europy i Rosji-Eurazji w jedną ekonomiczną, strategiczną i surowcową strefę*”. Realizacja scenariusza eurazjatyckiego rozpoczęła się już na Wschodzie. Scalanie Azji jest jednym z celów polityki zagranicznej W. Putina. W „*Izwiestiach*” 3 października 2011 roku ukazał się artykuł Putina zapowiadający utworzenie ponadnarodowej struktury w formie Związku Eurazjatyckiego. Nowy twór w swoim zamierzeniu ma konsolidować dawny obszar radziecki¹⁴⁵. Dodatkowo celem Rosji jest

¹⁴³ Henri de Grossouvre – francuski politolog i geopolityk. Autor „*Paris-Berlin-Moscou: La voie de l'indépendance et de la Pax*”. Lansuje ideę osi eurazjatyckiej. Jako jej pioniera wymienia Gabriela Hanotaux, ministra spraw zagranicznych Francji w latach 1896-1898, który zaproponował związek Francji, Niemiec i Rosji.

¹⁴⁴ J. Kozakiewicz, *Państwo, naród i geopolityka w ideologii rosyjskich nacjonal-bolszewików*, w: Słowianie, Słowiańszczyzna – pojęcie i rzeczywistość dawniej i dziś, pod red. Kwiryny Handke, Warszawa 2002.

¹⁴⁵ Zwolennik Putina, prof. Igor Panarin podkreśla, że Związek Eurazjatycki stopniowo będzie wykraczał poza przestrzeń dawnego ZSRR, a już w 2013 roku Rosja razem Niemcami przekształci UE i zacznie funkcjonować „rosyjsko-niemiecka Gazowa Hanza w oparciu o Gazociąg Północny”.

strategiczne partnerstwo z Chinami, co widać na przykładzie cyklicznych spotkań w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy¹⁴⁶, utworzonej jako swego rodzaju przeciwwaga dla NATO¹⁴⁷. Przedłużeniem wspomnianej organizacji jest nowa formuła geopolityczna określana jako BRIC¹⁴⁸. Powyższe działania są zrealizowanymi punktami z przedwyborczej mapy Putina.

A jak przebiega realizacja projektu w zachodniej części Eurazji? Otóż Niemcy zdają sobie sprawę, że są za duże jak na Europę a za małe na świat w swoich ambicjach mocarstwowych. Żeby więc odgrywać rolę mocarstwa światowego muszą wspomóc się odpowiednim partnerem, który swoimi zasobami powiększy ich potencjał. To, co się obecnie dzieje na naszych oczach przypomina mocno to, czym był blok kontynentalny. Zmienił się tylko podmiot polityczny, z imperium brytyjskiego na USA, a tym samym przeciwko sojusznikom amerykańskiej polityki.

Wyrazem wspomnianej polityki jest próba podporządkowania sobie Europy pod przewodnictwem Niemiec poprzez przejście od zasad do stosowania siły zwłaszcza za pośrednictwem UE, prymat interesów niemieckich, głównie ekonomicznych nad interesem Europy, uchylanie się od demokratycznych form podejmowania decyzji wspólnotowych, wchodzenie w międzynarodowe i finansowe sojusze naruszające zasady integracji europejskiej oraz nieskrywane dążenie do ograniczania suwerenności narodowej innych krajów, w tym narzucanie „dyscypliny fiskalnej”, a nawet forsowanie poddania niektórych krajów zarządowi komisarycznemu.

Głównym narzędziem polityki niemieckiej jest euro, pomyślane jako swego rodzaju projekt polityczny. W ramach walki z amerykańską hegemonią i podkopaniem jej potęgi, czyli dolara, miało za zadanie osłabić znaczenie amerykańskiej waluty. Poza tym euro ma za zadanie służyć do ekonomicznej i przede wszystkim politycznej kontroli nad narodami Europy. W interesie Niemiec leży rozszerzanie strefy euro, ponieważ zwiększa to możliwość ekspansji gospodarczej RFN kosztem innych europejskich gospodarek. W ten sposób ożywia się niemiecką gospodarkę a towary mają zbyt¹⁴⁹. Kontrola niemiecka ma według zamierzeń sięgać głęboko, aż do dezintegracji, parcelacji historycznie ukształtowanych państw

¹⁴⁶ Członkami są Rosja, Chiny, Kazachstan, Tadżykistan, Kirgistan, Uzbekistan. Status obserwatora posiadają Indie, Iran, Pakistan i Mongolia.

¹⁴⁷ Współpraca w ramach organizacji koncentruje się przede wszystkim na kwestiach bezpieczeństwa. Kraje organizacji (zwłaszcza Rosja i Chiny) zacieśniają swe kontakty militarne zarówno na poziomie współdziałania armii jak i przemysłów zbrojeniowych. Duże znaczenie w rozwoju organizacji mają także kwestie gospodarcze. Od końca 2005 roku coraz częściej rozważa się realizację wspólnych projektów w dziedzinie energetyki, a zwłaszcza tranzytu surowców energetycznych, w szczególności gazu.

¹⁴⁸ Brazylia, Rosja, Indie, Chiny.

¹⁴⁹ Ekspertsi szacują, że od wprowadzenia euro powstało w Niemczech 9 mln nowych miejsc pracy

narodowych¹⁵⁰ na rzecz regionalizmów i mniejszości w federalnej Europie regionów. Tak „zrestrukturyzowana” niemiecka Europa posłuży do stworzenia „wspólnej przestrzeni od Władywostoku do Lizbony”, co może się powieść tylko przy zintegrowanej współpracy z Rosją i wspólnych ekonomiczno-politycznych projektach.

2. Energetyka jako obszar wspólnej polityki niemiecko-rosyjskiej na terytorium „kordonu sanitarnego”

Aleksander Dugin uważa, że oś Berlin – Moskwa „umożliwi powstanie w przyszłości potężnej Wielkiej Rosji i Wielkich Niemiec” a następnie doprowadzi do „stworzenia trwałej strategicznej i ekonomicznej konstrukcji dla powstania zjednoczonego Imperium Eurazjatyckiego na zachodzie i Imperium Rosyjskiego na wschodzie Eurazji”¹⁵¹. Widoczną oznaką urzeczywistniania się scenariusza Aleksandra Dugina są działania rosyjsko-niemieckie względem krajów stanowiących tzw. „kordon sanitarny”¹⁵². Kraje te przez swój euroatlantyzm są w opozycji wobec eurokontynentalizmu. Zdaniem Dugina „kordon” skierowany jest nie tylko przeciw Rosji, ale i przeciwko Europie (Francji, Niemcom). Dugin sugeruje, że dopiero po likwidacji kordonu sanitarnego można będzie „przekształcić przestrzeń od Dublinu do Władywostoku w strefę kooperacji, współpracy i strategicznego partnerstwa”¹⁵³.

Wstępem do realizacji tego projektu staje się kwestia szeroko pojętej energetyki. Widoczne są działania, które mają na celu osłabienie Europy Środkowo – Wschodniej, w tym Polski, poprzez ograniczenie dywersyfikacji źródeł dostaw surowców energetycznych. Przykładem może być ropociąg Odessa – Brody, ukończony w 2001 roku. Według planów, lekka kaspijska ropa miała popłynąć z Odessy w kierunku Europy, w pierwszej kolejności do Polski. W zamian, w latach 2004-2010 poprzez rurociąg transportowana była rosyjska ropa w odwrotnym kierunku – Brody-Odessa (tzw. „rewers”). Strona ukraińska obawiała się

¹⁵⁰ Na fali kryzysu zadłużeniowego Włoch ożywiła się separatystyczna Liga Północna, domagająca się podziału państwa włoskiego.

¹⁵¹ D. Madejski, *Pocałunek...*, op. cit., s. 98.

¹⁵² Zdaniem Dugina kordon sanitarny został odtworzony w latach 90. XX w. W jego skład wchodzi: Polska, kraje bałtyckie, Czechy, Słowacja, Węgry, Rumunia, Ukraina Białoruś.

¹⁵³ Scenariusz rozbiorowy dla Polski przewiduje również Aleksiej Mitrofanow. Twierdzi on, że Polska powinna być zredukowana do ok. 40 proc. swojego terytorium, które zostanie podzielone między Niemcy a Rosję, za T. Marczak, *Widmo Wielkiej Eurazji*, op.cit.

naruszyć interesy rosyjskie¹⁵⁴. Gdy w 2008 roku powróciła koncepcja przesyłu surowca zgodnie z pierwotnym założeniem projektu¹⁵⁵, reakcja Rosji była bardzo ostra. Wicepremier Rosji Igor Sieczin¹⁵⁶ podczas posiedzenia rosyjsko-unijnej Stałej Rady Partnerstwa ds. energetyki w Moskwie ostrzegł mówiąc, „*że oprócz kryzysu gazowego w Europie Wschodniej w najbliższym czasie może dojść również do kryzysu naftowego*”¹⁵⁷. Ostrzegł, że uruchomienie ropociągu Odessa-Brody zgodnie z pierwotnie zakładanym kierunkiem (w „awersie”) grozi zakłóceniami w eksporcie rosyjskiej ropy do Słowacji, Czech i Węgier. Tym samym po raz pierwszy Rosja faktycznie zaszantażowała UE możliwością ograniczenia dostaw ropy w przypadku realizacji omijających ją projektów¹⁵⁸.

W odpowiedzi na plany budowy magistrali Odessa-Brody-Gdańsk, Rosja przygotowała projekt budowy ropociągu BTS-2¹⁵⁹, czyli drugiej część Bałtyckiego Systemu Rurociągowego (BTS)¹⁶⁰. Rura ta ma stanowić alternatywę wobec magistrali „Przyjaźń” oraz zmniejszyć zależność Rosji od Polski, Białorusi i Ukrainy jako krajów tranzytowych¹⁶¹.

¹⁵⁴ Oficjalnie prezydent Ukrainy Leonid Kuczma twierdził, iż w rurociągu Odessa-Brody nie popłynie ropa kaspijska do Polski lecz rosyjska do Odessy. Według Kuczmy Azerbejdżan nie był zainteresowany sprzedażą ropy do transportu trasą Odessa-Brody, przedkładając trasę Baku – Ceyhan o przepustowości 50 mln ton ropy rocznie. Tymczasem na konferencji w Strassburgu prezydent Azerbejdżanu Ilhan Alijew potwierdził, iż analizuje możliwość wykorzystania rurociągu Odessa-Brody.

¹⁵⁵ 14 kwietnia 2008 roku w obecności prezydenta Ukrainy Wiktora Juszczuki oraz prezydenta Polski Lecha Kaczyńskiego została podpisana umowa pomiędzy inwestorem – międzynarodowym przedsiębiorstwem rurociągowym Sarmatia oraz firmą Granherne, która pod koniec marca wygrała przetarg na realizację techniczno-ekonomicznego uzasadnienia projektu „Odessa – Brody – Płock – Gdańsk”.

¹⁵⁶ Igor Sieczin odpowiada w rządzie Władimira Putina za sektor paliwowo-energetyczny. Uważany jest za przywódcę kremlowskich „jastrzębi”.

¹⁵⁷ *Rosja przestrzega przed „odwracaniem” rurociągu Odessa-Brody*, <http://www.wprost.pl/ar/160282/Rosja-przestrzega-przed-8222odwracaniem8221-rurociagu-Odessa-Brody/>, (24.11.2012).

¹⁵⁸ Stanowisko rosyjskie było reakcją na przyjęcie 24.04.2009 r. przez spółkę Sarmatia, realizującą projekt, studium wykonalności ropociągu, który może ograniczyć monopol Rosji na dostawy ropy do tej części Europy.

¹⁵⁹ *BTS-2 otwarty, powoli zamykamy „Przyjaźń”*, <http://szczesniak.pl/2127>, (24.11.2012).

¹⁶⁰ Projekt przewiduje budowę rurociągu między miejscowością Unieca a Ust-Uługą. Umożliwia on przesyłanie ropy nie przez Białoruś i Polskę, ale do portu Primorsk i stamtąd na rynki europejskie i światowe.

¹⁶¹ 17 stycznia 2011 roku Kijów i Mińsk podpisały umowę na tranzyt do Białorusi w latach 2011-2012 czterech mln ton azerbejdżańskiej ropy naftowej poprzez rurociąg Odessa-Brody.

Ilustracja 5., Mapa rurociągów rosyjskich w Europie Środkowo-Wschodniej

Źródło: szczęśniak.pl

Rosjanie zdecydowali się przekierować ropę na Bałtyk. Ich strategia ma polegać na rozbudowie portów w Rosji i zwiększaniu eksportu tankowcami, kosztem tranzytu ropociągiem „Przyjaźń”, którego odcinek przebiega przez Polskę. Jest to strategicznie negatywne dla polskiego sektora naftowego, polskich rafinerii i polskiej polityki bezpieczeństwa energetycznego. Polska stanie przed poważnymi stratami z tytułu tranzytu ropy oraz pozycji negocjacyjnej (a więc i wyników finansowych) polskich rafinerii¹⁶². Straci na tym przede wszystkim polski Naftoport w Gdańsku, dotychczas zajmujący się przesyłaniem ropy z ropociągu „Przyjaźń”¹⁶³.

Prawdziwą „bombą atomową”, czyli narzędziem powstrzymywania i gwarancją siły politycznej jest wspólny rosyjsko-niemiecki Gazociąg Północny, budowany przez konsorcjum Nord Stream¹⁶⁴, utworzone przez firmy gazowe niemieckie, rosyjską i

¹⁶² Spółka PERN Przyjaźń, która zbudowała i zarządzała rurociągiem, odnosiła do tej pory niezłe zyski. W latach 2002 - 2004 między 130 a 147 mln zysku netto, a w 2010 roku 253 miliony zł.

¹⁶³ Rosyjski ropociąg BTS-2 ma działać jak atomowy straszak, http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,8654084,Rosyjski_ropociag_BTS_2_ma_dzialac_jak_atomowy_straszak.html, (24.11.2012).

¹⁶⁴ Młodszy projekt South Stream ma na celu połączyć Rosję przez Morze Czarne i Bułgarię z Europą Środkową (nitka północna przez Serbię, Słowenię do Austrii) i z Europą Południową (nitka południowa do Grecji i Włoch)

holenderską¹⁶⁵. Gazociąg prowadzony jest po dnie Morza Bałtyckiego, z Wyborgu w Rosji do Lubmina w Niemczech i omija naturalne kraje tranzytowe, czyli Polskę i republiki bałtyckie. Silnym obrońcą idei gazociągu od momentu, gdy projekt był jeszcze w fazie negocjacji, był ówczesny kanclerz Niemiec Gerhard Schröder¹⁶⁶, który w momencie przegranych wyborów zasiadł w fotelu szefa rady nadzorczej Nord Streamu¹⁶⁷. Jego słowa: „*Konkurentem Europy nie jest Rosja, lecz Ameryka i Azja. Warunkiem sukcesu Unii Europejskiej w globalnej konkurencji jest sojusz z Moskwą*” wpisują się w strategiczny plan mający na celu stworzenie wspólnej przestrzeni niemiecko – rosyjskiej, na początek energetycznej. Nord Stream to dowód na wyjątkową skuteczność polityczną i biznesową koncernu Gazprom w Europie. Jednocześnie inwestycja ta, to efekt krótkowzroczności niektórych krajów unijnych, bo na pewno nie wpisuje się ona w politykę bezpieczeństwa energetycznego¹⁶⁸.

W Polsce działania mające na celu choć częściowe uniezależnienie się od niemiecko - rosyjskiego tandemu gospodarczego zostały szybko utracone. Przykładem jest port w Świnoujściu i budowany tam gazoport, który zablokowała nitka Gazociągu Północnego. Świnoujski terminal w zamierzeniach ma stać się kluczowym elementem Korytarza Północ-Południe, który po połączeniu z terminalem LNG Adria w Chorwacji ma stworzyć sieć przesyłową „błękitnego paliwa” w środkowej Europie. Sam port stanowi ważny element polskiej gospodarki. „Jest to największy terminal portowy do przeładunku suchych masowych ładunków, np. węgla. Dzięki wyjątkowo dogodnemu położeniu zapewnia najkrótszą drogę dla przewozu towarów statkami między Finlandią i Rosją a Niemcami, zwłaszcza na trasie do Berlina. A jednocześnie przez Świnoujście prowadzi najkrótsza droga między Skandynawią a Europą Środkową i Południową. W przyszłości mógłby to być również doskonały punkt

South Stream pojawił się w reakcji na unijny projekt Nabucco (alternatywny gazociąg omijający Rosję, który ma zdywersyfikować źródła dostaw gazu do Europy i dostarczać na rynek unijny surowiec z Azji Centralnej i Bliskiego Wschodu).

¹⁶⁵ W konsorcjum Nord Stream 51 proc. udziałów ma rosyjska firma Gazprom, niemieccy partnerzy Wintershall należący do BASF i E.ON Ruhrgas po 20 proc. i holenderska firma N.V. Nederlandse Gasunie – 9%. Gasunie, która później dołączyła do konsorcjum, przejęła po 4,5 proc. udziałów niemieckich partnerów.

¹⁶⁶ Kolejnym przykładem zdobywania personalnego, niemieckiego wsparcia politycznego przez Rosję jest Matthias Warnig, były major Stasi i szpieg wywiadu energetycznego, który został dyrektorem największego koncernu paliwowego Rosji – państwowego Rosneftu, za A. Zechenter, *Szpieg Stasi na czele rosyjskiego giganta*, <http://m.e-dp.pl/pl/magazyny/magazyn-piatek/1159014-szpieg-stasi-na-czele-rosyjskiego-giganta.html> (24.11.2012).

¹⁶⁷ Nord Stream - konsorcjum niemieckich firm E.ON i BASF oraz rosyjskiego Gazpromu.

¹⁶⁸ Komisarz do spraw energii Gunther Oettinger zablokował unijne wsparcie dla funkcjonujących rurociągów łądowych biegnących przez między innymi Polskę. Potwierdza to wybiórcze podejście Unii Europejskiej do bezpieczeństwa energetycznego. Warto przypomnieć, że budowa Gazociągu Północnego decyzją Parlamentu Europejskiego została wstrzymana do czasu przeprowadzenia przez Komisję Europejską obiektywnego raportu oddziaływania na środowisko. Do chwili obecnej Komisja Europejska nie zajęła się tym tematem.

przeładunkowy dla towarów z Azji”¹⁶⁹. Na drodze do modernizacji portu i celowości budowy terminalu gazu skroplonego LNG stanęły wspólne działania rządu niemieckiego i Nord Streamu. Koncern zastosował metodę faktów dokonanych i ułożył rury w poprzek północnego toru do Świnoujścia, natomiast rząd Niemiec nie wpłynął na Nord Stream w żaden sposób, mimo iż przyznał 4,9 mld euro gwarancji kredytowych na ułożenie bałtyckiej rury z Rosji¹⁷⁰. Federalny Urząd ds. Żeglugi Morskiej i Hydrografii (BSH) nakazał jedynie Nord Streamowi przesunąć nieznacznie rurę na głębsze wody. Ale nie nakazał jej zakopać na spornym odcinku o długości ok. 5 km¹⁷¹.

W powyższym przypadku Niemcy i Rosjanie podali sobie ręce ponad polskim obszarem. Tymczasem PGNiG¹⁷² zamiast zdywersyfikować źródła dostawy surowców przyspieszyło prace nad budową łącznika¹⁷³ do Niemiec¹⁷⁴, którym do Polski może popłynąć rosyjski gaz dostarczany za Odrę gazociągiem Nord Stream przez Bałtyk¹⁷⁵. Czy polską racją stanu jest kupowanie rosyjskiego gazu od tylko „z nazwy” niemieckiej firmy? Tym bardziej, że o losach partnera PGNiG, spółki VNG od niedawna decyduje Gazprom wraz ze swoim głównym sojusznikiem nad Odrą – firmą Wintershall¹⁷⁶. Przejęcie Wingasu przez Gazprom może oznaczać odcięcie Polski od zachodniego rynku spotowego, z którego w przyszłości mogłaby czerpać bardzo tani surowiec, w porównaniu z cenami oferowanymi przez Rosjan. W ramach powiązań personalnych, od sierpnia 2011 roku z nominacji Gazpromu członkiem rady nadzorczej VNG został Mattias Warnig, dyrektor generalny Nord Streamu.

¹⁶⁹*Nord Stream blokuje statkom drogę do portu w Świnoujście* http://m.wyborcza.biz/biznes/1,106501,12662559,Nord_Stream_blokuje_statkom_droge_do_portu_w_Swinoujście.html (24.11.2012).

¹⁷⁰ Loc. cit.

¹⁷¹ Loc. cit.

¹⁷²Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo (PGNiG) – największa spółka w Polsce zajmująca się poszukiwaniem i wydobywaniem gazu ziemnego i ropy naftowej.

¹⁷³ Chodzi o tzw. gazociąg Börnicke – Police.

¹⁷⁴ PGNiG szykuje połączenie z Nord Streamem, http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,8443819,PGNiG_szykuje_polaczenie_z_Nord_Streamem.html, (24.11.2012).

¹⁷⁵ J. Kozera, *Rosyjska dwururka*, „Obserwator” 2008, nr 1, s. 57.

¹⁷⁶ 14 listopada 2012 roku Gazprom stał się 100 proc. właścicielem niemieckiej spółki Wingas. Udziały przejął od niemieckiego koncernu BASF, w zamian za złoża ropy i gazu na Syberii. Umowa zostanie sfinalizowana do końca 2013 roku, za <http://www.gp24.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20121114/SWIAT/121119756> (24.11.2012).

Ilustracja 6., Gazociąg Nord Stream oraz jego odnogi OPAL i NEL

Źródło: www.wikipedia.pl

W takim kontekście bardzo dobrze widać rosyjsko-niemiecką wspólnotę interesów. Celem działania niemieckich koncernów, które mają duży wpływ na politykę niemieckiego rządu, jest „zwasalizowanie” rynków mniejszych krajów UE. Polska jawi się tutaj jako idealny cel, gdyż jest krajem dużym o jeszcze stosunkowo niskim zużyciu gazu ziemnego per capita. Z kolei Gazpromowi udaje się uzyskiwać coraz większy wpływ na niemieckie koncerny gazowe. Przy takiej kombinacji realizacja interesów niemieckich staje się realizacją interesów rosyjskich¹⁷⁷.

Dopóki w rosyjskiej doktrynie energia będzie narzędziem odbudowy strefy wpływów w Europie Środkowo-Wschodniej, to jej ekspansja jest dla Polski niekorzystna. Żadne państwo nie ma interesu w tym, aby w swoim otoczeniu zwiększać dominację jednego sąsiada. Kluczem jest dywersyfikacja, która powinna polegać nie tylko na zróżnicowaniu źródeł dostaw konkretnego surowca, lecz również rozszerzaniu palety wykorzystywanych nośników energii. Najważniejszy jest rozwój sektora łupkowego nie tylko w Polsce, lecz także w całym regionie. Polityka ta zarówno wysadziłaby w powietrze sojusz niemiecko-rosyjski oparty na redystrybucji ropy i gazu, jak i uderzyłaby w podstawy imperialnej polityki Gazpromu (Kremla) i dała ekonomiczną bazę niezależności regionowi. Rosja doskonale zdaje sobie sprawę z zagrożenia jakie wiązałoby się z samowystarczalnością Europy Środkowo-Wschodniej w zaopatrzeniu w surowce. Rosja to kraj, opierający swój budżet o wpływy ze

¹⁷⁷ J. Kozera, *Rosyjska dwururka*, op. cit., s. 55.

sprzedaży ropy i gazu¹⁷⁸. W momencie gdy siła oddziaływania Rosji jako dominującej i dyktującej warunki cenowe spadłaby, automatycznie spowodowałoby to zwrot tej części świata ku Stanom Zjednoczonym i amerykańskim firmom posiadającym technologię wydobycia gazu łupkowego¹⁷⁹. Polska uniezależniona surowcowo od Rosji byłaby w stanie skuteczniej oddziaływać na kraje ościennie i scalać Europę Środkowo – Wschodnią wokół idei niezależnego Międzymorza. Takie posunięcia stałyby na drodze do realizacji koncepcji kontynentalnej i „Nowej Europy”.

Niekorzystne dla Polski lobby antyłupkowe zaczęło przybierać na sile¹⁸⁰. W UE widoczne są działania niemieckie oraz francuskie. W samych Niemczech zainwestowano ogromne pieniądze w energię odnawialną, której nadwyżka jest gotowa do eksportu¹⁸¹. We Francji natomiast od lat produkowana jest energia nuklearna. Sam Gazprom ponoć w USA finansuje instytuty naukowe oraz organizacje ekologiczne, których zadaniem jest dyskredytowanie gazu łupkowego. Jednym z nich ma być Pace Global z Wirginii, notabene należący do niemieckiego Siemensu. Instytucja ta sporządza nieprzychylne gazowi łupkowemu raporty i propaguje je w świecie w szczególności w Europie¹⁸². Wpisuje się w to raport z września 2012 roku dotyczący środowiskowych aspektów poszukiwań i eksploatacji gazu w łupkach wykonany na zlecenie Komisji Europejskiej. Jest on niekorzystny dla eksploatacji gazu z łupków, jego autorzy¹⁸³ chcą bowiem, aby Komisja dokonała strategicznego przeglądu potencjalnego ryzyka i rozważyła m.in. ograniczenie lub zakazanie rozwoju projektów łupkowych na obszarach o dużej wrażliwości lub wartości pod względem bioróżnorodności, zasobów wodnych¹⁸⁴.

¹⁷⁸ Stanowi 48 -50 proc. dochodów budżetu Federacji Rosyjskiej, za: W. Konończuk, *Najlepszy sojusznik Rosji. Kondycja i perspektywy rosyjskiego sektora naftowego*, „Raport OSW” 2012, nr 39, s. 10.

¹⁷⁹ *Geopolityczne znaczenie gazu łupkowego*, <http://weglowodory.pl/geopolityczne-znaczenie-gazu-lupkowego/>, (24.11.2012).

¹⁸⁰ *Gaz łupkowy podstawą bezpieczeństwa energetycznego Europy Środkowo-Wschodniej*, <http://ik.org.pl/cms/wp-content/uploads/2011/06/art.-Ruszel-04.06.20111.pdf>, s. 83, (24.11.2012).

¹⁸¹ Ibidem.

¹⁸² *Łupkowa zimna wojna*, <http://ebe.org.pl/przegląd-prasy/lupkowa-zimna-wojna.html>, (24.11.2012).

¹⁸³ AEA Technology, która przygotowała analizę, jest brytyjską firmą, która powstała w wyniku prywatyzacji brytyjskiego oddziału agencji ds. energii atomowej. W 2007 roku przygotowywała też raport dla rosyjskiego Gazpromu ws. projektu Sachalin-2, za: *Raport o łupkach niekorzystny dla Polski*, <http://www.sobieski.org.pl/tomasz-chmal-raport-o-lupkach-niekorzystny-dla-polski-cire/>, (24.11.2012).

¹⁸⁴ Raport europosła Bogusława Sonika w sprawie środowiskowych aspektów wydobycia gazu łupkowego (listopad 2012) został przyjęty przez europosłów Parlamentu Europejskiego, którzy tym samym odrzucili poprawkę wprowadzoną przez grupę zielonych i liberałów dotyczącą wprowadzenia zakazu wykorzystania technologii szczelinowania hydraulicznego. Raport, choć nie jest prawnie wiążący, jest oficjalnym stanowiskiem Parlamentu Europejskiego ws. wydobycia gazu łupkowego przed Komisją Europejską.

Dla Polski oznacza to spowolnienie prac eksploatacyjnych. Wykorzystuje to Rosja poprzez alianse Rosnieftu¹⁸⁵ z zachodnimi koncernami. Państwo rosyjskie zdaje sobie sprawę z ze swoich ograniczeń technologicznych i wydobywczych, dlatego też dąży do pozyskania zachodnich inwestorów na swoim terytorium. Tym bardziej, że zasoby ma wielokrotnie większe od polskich, a nawet europejskich¹⁸⁶. W Polsce bałagan legislacyjny i fiskalny w doprowadził do sytuacji, kiedy to w latach 2009-2011 sprzedano około dwóch trzecich koncesji obcemu kapitałowi, tanio i bez jakiegokolwiek kontroli zmian właścicielskich. Oznacza to, że połowę koncesji w Polsce mogą przejąć obce firmy, które albo nie chcą eksploatacji gazu w Polsce albo będą kontrolować wydobywanie w imię interesów rosyjskich. Przykładem jest Exxon Mobil, który ogłosił, że wycofuje się z poszukiwań gazu łupkowego w Polsce. Nic nie stoi zatem na przeszkodzie, aby pośrednio lub bezpośrednio kontrolę nad licencjami Exxon odstąpił firmie reprezentującej interesy rosyjskie¹⁸⁷. Tym bardziej, że Exxon Mobil podpisał z Rosnieftem umowę, zgodnie z którą przyjmie część udziałów - około 30%, na złożach w Rosji¹⁸⁸. W tej sytuacji zasoby gazu łupkowego w naszym kraju są naturalnym przedmiotem negocjacji między koncernami zainteresowanymi produkcją gazu w Polsce a Moskwą. W praktyce oznacza to, że Kreml utrzyma dotychczasową kontrolę nad dostawami gazu ze wschodniego kierunku a „*konsekwencją tego (...) od strony politycznej będzie odbudowa bezpośrednich wpływów Moskwy w Europie Środkowo – Wschodniej, a od strony gospodarczej przekształcenie Polski w kolonię surowcową, z której materialne korzyści będą dzielone pomiędzy koncerny eksploatujące węglowodory w naszym kraju oraz Rosję*”¹⁸⁹.

Tymczasem, tuż a miedzą, Rosatom buduje Bałtycką Elektrownię Jądrową (BEJ)¹⁹⁰ w Obwodzie Kaliningradzkim¹⁹¹. Ma ona produkować energię na eksport¹⁹². Stanowi to

¹⁸⁵ Rosneft - rosyjska spółka akcyjna działająca w branży paliwowej i gazowej. Największym w świecie koncern paliwowy będący własnością publiczną (rosyjski skarb państwa ma w nim ok. 75 proc. udziałów). Jego dzienne wydobywanie ropy sięgnie ok. 4 mln baryłek, co stanowi około jednej trzeciej łącznego wydobycia w Rosji.

¹⁸⁶ G. Pytel, *Zamiast łupkowego eldorado-lupkowa Jalta*, „Rzeczy Wspólne” 2012, nr 10, s. 161.

¹⁸⁷ W odróżnieniu od zasad działania firm zagranicznych w Polsce, które przy spełnieniu minimalnych zasad mają swobodę strategicznych poczynań, na Kremlu partnerem jest rosyjska firma Rosneft i bez jej zgody żadne strategiczne decyzje są niemożliwe.

¹⁸⁸ Możemy założyć, że ExxonMobil, w zamian za pozbycie się licencji w Polsce, dostanie nieskrępowany udział w poszukiwaniach dużo większych złóż na obszarach polarnych. Istnieje tam już infrastruktura logistyczna do transportu i magazynowania, co oznacza szybki zwrot kosztów, ponadto nie są to obszary gęsto zaludnione i nie ma tam problemów z ochroną środowiska w rodzaju „Natura 2000”.

¹⁸⁹ G. Pytel, *Zamiast łupkowego eldorado...*, op. cit., s. 165.

¹⁹⁰ Pomysł pojawił się wiosną 2008 roku. W sierpniu 2009 r. premier Władimir Putin podpisał rozporządzenie o budowie elektrowni, a w lutym 2010 roku wmurowano kamień węgielny pod budowę BEJ w pobliżu miasta Nieman. Zastanawiająca jest zbieżność terminowa pokrywająca z założeniem spółki LitPol Link w maju 2008 roku, której zadaniem jest zrealizowanie prac przygotowawczych do budowy połączenia elektroenergetycznego Polska-Litwa.

poważne zagrożenie dla wspólnych projektów przedsięwziętych przez Polskę i Litwę. Chodzi tutaj o plany wybudowania elektrowni w Polsce¹⁹³, na Litwie w Wisaginie¹⁹⁴ oraz połączenia elektroenergetycznego LitPol Link¹⁹⁵. W projekcie budowy BEJ mają brać udział zachodni inwestorzy. Strona rosyjska szczególnie liczy na włączenie się w projekt inwestorów niemieckich¹⁹⁶. W praktyce oznacza to kolejną wspólną inwestycję rosyjsko – niemiecką kosztem bezpieczeństwa energetycznego Polski. Tym bardziej, że rosyjski monopolista rozważa budowę bezpośredniego połączenia z Polską przez Litwę, po tym jak powstanie polsko- litewski most energetyczny, oraz położenie kabla w kierunku Niemiec po dnie Morza Bałtyckiego¹⁹⁷.

W kontekście przedstawionych wyżej faktów poważne obawy budzi wynik wyborów parlamentarnych na Litwie (październik 2012) oraz wynik referendum w sprawie budowy elektrowni atomowej na Litwie (62 proc. przeciw)¹⁹⁸. Może to mieć poważne przełożenie na wstrzymanie budowy strategicznych dla Litwy przedsięwzięć: elektrowni i portu LNG w Kłajpedzie. Ponadto wstrzymanie w Polsce budowy bloku elektrowni w Ostrołęce¹⁹⁹ stawia pod dużym znakiem zapytania zaopatrzenie północno-wschodniej części państwa w energię. Sam sekretarz prasowy Rosenergoatom (spółki należącej do Rosatomu) Andriej Timonow²⁰⁰ stwierdził: „(...) w Polsce pojawiają się głosy przedstawicieli firm energetycznych, województw i rządu, z których wynika, że nie ma sprzeciwu, by zbudować połączenie Obwodu Kaliningradzkiego z Polską i stamtąd wychodzić na Europę”. Inwestycja Rosjan idealnie wpisuje się w koniunkturę na zapotrzebowanie energetyczne w UE. Miejsce też nie jest

¹⁹¹ Budowa rozpoczęta w lutym 2012 roku. Mają tam stanąć dwa reaktory o łącznej mocy 2400 MW. Pierwszy blok ma powstać w 2016 roku, a drugi w 2018 roku.

¹⁹² Pod uwagę brane są trzy kierunki rozsyłu: Niemcy, Polska i Litwa.

¹⁹³ Projekt Polityki Energetycznej Polski do 2030 roku. zakłada, że do 2020 roku. zostanie uruchomiona pierwsza elektrownia jądrowa, a do roku 2030 mają powstać elektrownie o łącznej mocy co najmniej 6000 MWe.

¹⁹⁴ Państwo litewskie planuje budowę nowej elektrowni w Wisaginie w miejsce zamkniętej w 2009 roku Ignaliny.

¹⁹⁵ Połączenie elektroenergetyczne Polska-Litwa, <http://www.litpol-link.com/pl/o-litpol-link-/>, (24.11.2012).

¹⁹⁶ Rosatom zawarł serię porozumień z czołowymi zachodnioeuropejskimi firmami. Z niemieckim koncernem Siemens podpisano ramowe porozumienie o współpracy w budowie i modernizacji elektrowni jądrowych w Rosji jak i za granicą (w tym w Europie Środkowo – Wschodniej) za: Marek Menkiszak, *Aktywność zagraniczna Rosji w sferze energii nuklearnej*, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Aktywnosc_nuklearna.pdf, (24.11.2012).

¹⁹⁷ OSW: elektrownia atomowa w Kaliningradzie zagrożeniem dla Polski, <http://npbe.pl/osw-elektrownia-atomowa-w-kaliningradzie-zagrozeniem-dla-polski/3853>, (24.11.2012).

¹⁹⁸ Przywódcą zwycięskiej Partii Pracy jest urodzony w Rosji Wiktor Uspaskich, kontrowersyjny multimilioner, który zbudował fortunę dzięki Gazpromowi. Natomiast Socjaldemokraci, koalicjanci Partii Pracy jeszcze będąc u władzy, w 2004 r. sprywatyzowali państwową spółkę gazową „Lietuvos dujos” na warunkach preferencyjnych dla Gazpromu.

¹⁹⁹ 17 września 2012 roku. zarządzająca elektrownią w Ostrołęce spółka Skarbu Państwa, Energa SA wydała komunikat o „czasowym zatrzymaniu prac przygotowawczych do budowy bloku węglowego w Ostrołęce”.

²⁰⁰ Rosatom chce eksportować energię do Polski, http://www.wnp.pl/drukuj/179214_1.html, (24.11.2012).

przypadkowe. Rosatom wybrał miejsce w otoczeniu państw UE z restrykcyjny reżimem prawnym, np. Niemcy rzeczywiście nie chcą elektrowni jądrowych na swoim terenie, ale jednocześnie chcą mieć prąd. Dzisiaj Niemcy zamykają swoje elektrownie jądrowe, jednocześnie kupując energię z elektrowni atomowych w Czechach i we Francji, a jutro mogą kupować prąd z Kaliningradu²⁰¹.

Niemcy zarówno jak i Rosja działają według ściśle pojętego interesu politycznego i ekonomicznego. Niemcom zależy na tym żeby w Europie forsować politykę energii odnawialnej²⁰². Same Niemcy mają nadprodukcję tej energii, zwłaszcza w landach północnych. Gaz ziemny jest etapem pośrednim dla niemieckiej gospodarki, dlatego Niemcy widzą w tym strategiczny interes, co skutkuje silną na tym polu współpracą z Rosją. Wprowadzony pakiet klimatyczny uderza w te państwa UE, które opierają swoją gospodarkę w dużym stopniu na złożach węgla²⁰³. Dla państwa polskiego oznacza to blokowanie inicjatyw dywersyfikacji źródeł a co zatem idzie bycie odbiorcą i konsumentem dostaw niemieckich i rosyjskich.

²⁰¹ Istnieje prawdopodobieństwo, że Niemcy będą forsować zaostrenie kryteriów bezpieczeństwa dla elektrowni atomowych w UE, a peryferia Europy – Białoruś, Ukraina i Obwód Kaliningradzki będą tę produkcję rozwijać.

²⁰² Program „Energiewende” zakłada wyłączenie wszystkich elektrowni jądrowych do 2022 roku i zastąpienie atomu odnawialnymi źródłami energii. Ponadto do 2050 roku. aż 80 proc. energii elektrycznej w Niemczech powinno pochodzić ze źródeł odnawialnych.

²⁰³ W Polsce 90 proc. energii pochodzi z węgla, za: *Rozmowa z Tomaszem Chmalem z Instytutu Sobieskiego*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/572380,Rozmowa-z-Tomaszem-Chmalem-z-Instytutu-Sobieskiego>, (24.11.2012)

Zakończenie

Polska ponownie znalazła się na skrzyżowaniu losów świata, w miejscu gdzie stykają się nie tylko interesy Niemiec i Rosji, ale także Stanów Zjednoczonych i Chin. „Pauza geopolityczna” właśnie dobiegła końca. Polska dyplomacja zdaje się, że nie do końca odnajduje się w tej rzeczywistości. Jest ucieleśnieniem podejścia wychodzącego z całkowitego niezrozumienia swojego położenia na arenie międzynarodowej. Polskie władze żyją (rok 2012) złudzeniem i mają poczucie niekończącej się sielanki. Rządzącym wydaje się, że Stany Zjednoczone oraz kraje Europy Zachodniej mają naturalny interes w wspieraniu naszego kraju. Stąd najpewniej bierze się bezrefleksyjna ocena władz polskich jakoby członkostwo i podporządkowanie się Unii Europejskiej i NATO było dobre samo w sobie. Niestety jest zgoła inaczej. Walka na arenie międzynarodowej toczy się o wysoką stawkę. Stany Zjednoczone w najbliższej przyszłości najprawdopodobniej stanę w szranki do walki z Chinami o pozycję światowego hegemonu. Potrzebni im będą mocni sojusznicy. I tutaj pojawiają się dwa kraje, które za wsparcie USA mogą ugrać wiele dla swoich własnych lokalnych interesów – są to Rosja i Niemcy. Taka sekwencja wydarzeń stanowi dla Polski bardzo poważne zagrożenie i może oznaczać amerykańską akceptację dla rosnącego znaczenia Niemiec w Europie oraz zacieśniania się współpracy na linii Berlin-Moskwa.

W chwili obecnej Niemcy i Rosja nie mają żadnych sprzecznych interesów geopolitycznych. Współdziałają na linii politycznej, gospodarczej i wojskowej. Przykładem jest idea Trójkąta Kaliningradzkiego jako nowej kontynentalnej przestrzeni politycznej będącej próbką dla „Związku Europy i Rosji”, wspólne przedsięwzięcie w postaci Nord Streamu oraz zainteresowanie RFN modernizacją rosyjskiej armii.

Tymczasem Polacy wykazują się brakiem roztropności zarówno w polityce zagranicznej, jak i dotyczącej spraw wewnętrznych. Za przykład może posłużyć zaniechanie idei budowy silnego Międzymorza, będącego alternatywą dla rosnących wpływów rosyjskich w Europie Środkowo-Wschodniej. Polska polityka wschodnia nie istnieje bez silnej armii, ponieważ nie może pozwolić sobie na obronę własnych interesów na wschód od polskich granic. Przedkłada to się na zaniedbanie w ostatnim czasie i pozostawienie samej sobie mniejszości polskiej na Wschodzie. Zauważalne jest też zobojętnienie wobec południowych sąsiadów. Idea Trójkąta Wyszehradzkiego stała się tylko pustą literą. Region bałtycki, będący kluczowym dla polskiego bezpieczeństwa energetycznego wypadł z orbity

zainteresowań. Zawieszenie wielu wspólnych inicjatyw skierowało te małe państwa w kierunku północnym.

Najdobitniej słabość państwa polskiego ilustruje polityka energetyczna. Skutkiem czego Polska stała się igrzyskiem światowych interesów naftowo-gazowych i energetycznych przepychanek. Państwo polskie płaci największe ceny za gaz w Europie²⁰⁴, związane jest też długoterminowymi umowami z Gazpromem. Wynika to z niegospodarności i braku właściwej oceny pod kątem globalnego rynku²⁰⁵. Polska jest w stanie sama zaspokajać swoje potrzeby pod warunkiem właściwej eksploatacji własnych złóż konwencjonalnych, co więcej nie tylko może stać się niezależna od dostaw gazu z Rosji, ale nawet eksportować na regionalne rynki.

Wiele wskazuje na to, że państwo polskie zawiesiło swój udział w międzynarodowej grze geopolitycznej. Ekspertyza „*Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski*”²⁰⁶, będąca częścią Strategicznego Przeglądu Bezpieczeństwa Narodowego²⁰⁷ jasno określa priorytety polskiej polityki zagranicznej na lata 2011–2030. Dzisiejsza doktryna bezpieczeństwa zakłada, że najlepszym dla Polski scenariuszem jest gwarancja pokoju w postaci współpracy Unia Europejska - Rosja²⁰⁸. Oznacza to, że „*Polska w tym scenariuszu musi zdecydować się na pojednanie z Rosjanami i traktowanie ich państwa jako istotnego gwaranta bezpieczeństwa europejskiego, w tym naszego bezpieczeństwa*”²⁰⁹. Mamy popierać „*powstanie nowej wizji euroatlantyckiego systemu bezpieczeństwa, zakładającej porozumienie się NATO z Rosją i stworzenie nowego systemu bezpieczeństwa z pełnoprawnym udziałem Rosji, a w odniesieniu do Unii Europejskiej – stworzenie przez poszerzoną Unię (m.in. o Islandię, Norwegię, Balkany Zachodnie, Turcję, Ukrainę) razem z Rosją pewnego związku integracyjnego (co proponował ostatnio doradca prezydenta Rosji –*

²⁰⁴ Umowa została zawarta przez Waldemara Pawlaka i dotyczy ilości ok 10 mld m sześć. rocznie do 2022 roku. Cena ma wynosić ok. 400 dolarów za 1000 m sześć. Do podpisania umowy na takich warunkach cenowych doszło mimo tego, że od 2008 roku notowany jest na giełdach spadek cen tego surowca w związku z dużą podażą gazu pozyskiwanego z łupków w USA. W styczniu 2012 roku gaz kosztował tam na giełdach 98 dolarów za 1000 m sześć., a w kwietniu już 68 dolarów, za: T. Marczał, *Przeciąganie Ukrainy*, http://www.polskiepowiernictwo.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=311:przeciąganie-ukrainy&catid=25:ukraina&Itemid=75, (24.11.2012).

²⁰⁵ Około dwóch trzecich polskiego zapotrzebowania na gaz rządu 14 mld m³ jest sprzedawanych przez Rosję na zasadzie długoterminowego kontraktu. Dzieje się tak, pomimo że Polska posiada ok. 140 mld m³ potwierdzonych konwencjonalnych złóż gazu ziemnego oraz ok. 1,7 bln m³ złóż perspektywicznych, za: G. Pytel, *Zamiast łupkowego eldorado...*, op. cit., s. 159.

²⁰⁶ R. Zięba, J. Zająć, *Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski*, Warszawa 2010.

²⁰⁷ Strategiczny Przegląd Bezpieczeństwa Narodowego (PSBN) – jest to zbiór projektów i analiz określających obecne i przyszłe położenie geopolityczne Polski. Funkcjonuje w ramach Biura Bezpieczeństwa Narodowego.

²⁰⁸ Plan Miedwiediewa - projekt prezydenta Rosji skierowany do szefów NATO, Unii Europejskiej, Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, Wspólnoty Niepodległych Państw oraz OBWE. W praktyce oznacza, że każde państwo lub organizacja podejmujące środki bezpieczeństwa musi wziąć pod uwagę interesy bezpieczeństwa innych sygnatariuszy, w tym Rosji.

²⁰⁹ R. Zięba, J. Zająć, *Budowa...*, op.cit., s. 28.

S. Karaganow)²¹⁰. Oznacza to powrót koncepcji Polski niezdefiniowanej geopolitycznie, zawieszanej między Zachodem a Wschodem, co implikuje postrzeganie jej jako kraju peryferyjnego, będącego kartą przetargową między dwoma głównymi blokami geopolitycznymi w Europie. W praktyce wiąże się z szukaniem „patrona” prezentowanego jako sojusznik, dobrowolnym wchodzeniem w jego strefę wpływów, a ostatecznie kapitulacją.

By uniknąć wspomnianego scenariusza, Polska powinna postawić na prowadzenie koncepcyjnej polityki zagranicznej. Tylko wtedy polskie interesy zostaną uwzględnione, kiedy Polska będzie silna i wartościowa dla krajów zachodnich oraz będzie liderem Międzymorza. W jej interesie leży utrzymanie Unii w kształcie, który z jednej strony będzie wspierać polskie projekty modernizacyjne, a z drugiej krępować niemiecką politykę zagraniczną wysuwając na pierwszy plan wspólnotowość. Polska powinna wspierać reformy unijne, które umożliwiają jej trwanie i dalsze wiązanie Niemiec lecz bez perspektywy państwa unijnego z jednolitą polityką fiskalną i jednym centrum decyzyjnym. Względem Rosji, uwzględniając aspekt niezmiennego położenia geograficznego Polski, koniecznością jest stała polityka powstrzymywania zakusów rosyjskich na każdym polu, ponieważ imperializm rosyjski nie jest kwestią ustroju, lecz charakteru tego państwa.

Nasuwają się pytania, czy Polska skorzystała z nadarzającej się okazji na zmianę układu sił w regionie Europy Środkowo-Wschodniej w ostatnich dwóch dekadach? czy zneutralizowała zagrożenie niekorzystnej dla niej współpracy, opartej o wspólnotę interesów niemiecko-rosyjskich? Zestawiając dzisiejszą politykę państwa i jej kalekie decyzje z geopolityczną teorią Aleksandra Dugina rodzą się poważne wątpliwości. Na ile Polska wpisuje się w scenariusz osi Berlin-Moskwa? W tym kontekście zastanawiające są słowa Dugina:

„Jeśli Polska wybrałaby dzisiaj Europę a nie Amerykę (...) to mogłaby zachować swoją rusofobię jako część własnej tożsamości. To byłaby umiarkowana, demokratyczna, europejska rusofobia (...). W Polsce linię tę reprezentuje Donald Tusk (...). To ma przyszłość, w przeciwieństwie do rusofobii w wydaniu Kaczyńskiego, Juszczeki, Saakaszwilego. Ci trzej politycy, czyniąc ze swoich krajów anglosaski „kordon sanitarny”, tylko eskalują napięcia w stosunkach z Rosją”²¹¹.

Po złudzeniu „końca historii” wkrótce może nie być śladu...

²¹⁰ R. Zięba, J. Zając, *Budowa...*, op.cit., s. 50.

²¹¹ F. Memches, *Śludzy i wrogowie imperium. Rosyjskie rozmowy o końcu historii*, Kraków 2009, s. 230.

Bibliografia

1. Źródła

- Bocheński A., *Między Niemcami a Rosją*, Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2009.
- Dugin A., *Osnovy geopolityki. Geopoliticeskoje buduszczeje Rossii*, Moskwa 1997.
- Dugin A., *Konserwatinaja riewolucija*, Moskwa 1994.
- Dugin A., *Tamplijery proletariata*, Moskwa 1997.
- Dugin A., *Nasz put. Strategiczeskije perspektiwy razwitija Rosiji w XXI wiekie*, Moskwa 1999.
- Dugin A., *Koncepcja wojen sieciowych*, „Geopolityka” 2009, nr 1(2).
- Dugin A., *Geopolitika postmodierna. Vremiena nowych Imperii. Očerki geopolityki XXI wieka*, Sankt-Petersburg 2007.
- Huntington S., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 1998.
- Mackinder H., *Geograficzna oś historii*, opr. R. Potocki, Częstochowa 2009.
- Spengler O., *Zmierzch Zachodu*, Warszawa 2001.
- Zdziechowski M., *Od Petersburga do Leningrada*, Kraków 2009.
- Zięba R., Zajac J., *Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski*, Warszawa 2010.

2. Publikacje zwarte

- Andrusiewicz A., *Mit Rosji. Studia z dziejów i filozofii rosyjskich elit*, Rzeszów 1994.
- Backer R., *Międzywojenny eurazjatyzm. Od intelektualnej kontrakulturacji do totalitaryzmu?* Łódź 2000.
- Backer R., *Rosyjskie myślenie polityczne za czasów prezydenta Putina*, Toruń 2007.
- Bratkiewicz J., *Rosyjscy nacjonaliści w latach 1992-1996. Od detradycjonalizacji do retradycjonalizacji*, Warszawa 1998.
- Broda M., *Mentalność, tradycja i bolszewicko-komunistyczne doświadczenie Rosji*, Łódź 2007.
- Eberhardt P., *Twórcy polskiej geopolityki*, Kraków 2006.

- Emigracja rosyjska. Losy i idee*, pod red. R. Backera i Z. Karpusa, Łódź 2002.
- Gabiś T., *Gry imperialne*, Kraków 2008.
- Heller M., *Historia imperium rosyjskiego*, Warszawa 2002.
- Imperium Putina*, red. W Konończuk, Warszawa 2007.
- Jedynak S., *Naród, społeczeństwo, państwo. Studia z filozofii społecznej XIX i XX wieku*, Warszawa 2002.
- Kłoczkowski J., *Geopolityka i zasady. Studia z dziejów polskiej myśli politycznej*, Kraków, 2010.
- Lach Z., Skrzyp J., *Geopolityka i geostrategia*, Warszawa 2007.
- Laurelle M., *Russian Eurasianism: an ideology of empire*, Baltimore 2012.
- Lazari A., *Czy Moskwa będzie Trzecim Rzymem. Studia o nacjonalizmie rosyjskim*, Katowice 1995.
- Marciniak W., *Rozgrabione imperium. Upadek Związku Sowieckiego i powstanie Federacji Rosyjskiej*, Kraków 2001.
- Massaka I., *Eurazjatyzm. Z dziejów rosyjskiego misjonizmu*, Wrocław 2001.
- Memches F., *Śludzy i wrogowie imperium. Rosyjskie rozmowy o końcu historii*, Kraków 2009.
- Między historią, literaturą a polityką*, pod red. T. Nodzyńskiego, Częstochowa 2009.
- Między historią a geopolityką*, pod red. R. Domke, Częstochowa 2009.
- Między Europą a Azją. Idea Rosji-Eurazji*, pod red. S. Grzybowskiego, Toruń 1998.
- Moczulski L., *Geopolityka: potęga w czasie i przestrzeni*, Warszawa 1999.
- Na szachownicy dziejów i międzynarodowej polityki*, pod red. J. Karysia, H. Kocója, M. Szczerbińskiego, Gorzów Wlkp. 2006.
- Nowak A., *Historie politycznych tradycji. Piłsudski, Putin i inni*, Kraków 2007.
- Nowak A., *Od imperium do imperium. Spojrzenie na historię Europy Wschodniej*, Kraków 2004.
- Paniuszkin W., Zygar M., *Gazprom rosyjska broń*, Warszawa 2008.
- Paradowski R., *Eurazjatyckie Imperium Rosji. Studium idei*, Warszawa 2003.
- Paradowski R., *Idea Rosji – Eurazji i naukowy nacjonalizm Lwa Gumilowa. Próba rekonstrukcji ideologii eurazjatyizmu*, Warszawa 1996.
- Pipes R., *Rosja, komunizm i świat*, Kraków 2002.
- Rosja i Europa Wschodnia: „imperologia stosowana”*, pod red. A. Nowaka, Kraków 2006.
- Russia between East and West. Scholarly Debates on Eurasianism*, edited by Dmitry Shlapentokh, Boston 2007.

Sieradzan P. J., *Aksamitni terroryści. Narodowy bolszewizm w Federacji Rosyjskiej*, Moskwa 2008.

Sieradzan P., *Czerwono-Brunatni. Sojusz radykalizmu lewicy i prawicy w Rosji współczesnej*, Warszawa 2010.

Słowianie, Słowiańszczyzna – pojęcie i rzeczywistość dawniej i dziś, pod red. Kwiryny Handke, Warszawa 2002.

Sykulski L., *Ku Nowej Europie: perspektywa związku Unii Europejskiej i Rosji. Spojrzenie geopolityczne z Polski*, Częstochowa 2011.

Suchanek L., *Parias i heros. Twórczość Eduarda Limonowa*, Kraków 2001.

Teorie i casusy globalizacji, pod red. R. Bäcker, J. Marszałek-Kawa, Toruń 2006.

Walicki A., *O inteligencji, liberalizmach i o Rosji*, Kraków 2007.

Walicki A., *Rosja, katolicyzm i sprawa polska*, Warszawa 2002.

Walicki A., *Rosyjska filozofia i myśl społeczna od Oświecenia do marksizmu*, Warszawa 1973.

Walicki A., *W kręgu konserwatywnej utopii. Struktura i przemiany rosyjskiego słowianofilstwa*, Warszawa 2002.

Wasilewski W., *Marian Zdziechowski wobec myśli rosyjskiej XIX i XX wieku*, Warszawa 2005.

Wierzbicki A., *Rosja. Etniczność i polityka*, Warszawa 2011.

Wizerunki międzynarodowe Rosji, red. S. Bieleń, Warszawa 2011.

Żurawski vel Grajewski P., *Geopolityka – siła -wola. Rzeczypospolitej zmagania z losem*, Kraków 2010.

Żurawski vel Grajewski P., *Polityka Unii Europejskiej wobec Rosji a interesy Polski 1991-2004*, Kraków 2008.

Artykuły

Barańska A., *Oś Paryż-Berlin-Moskwa w rozważaniach Henri de Groussovre'a*, „Geopolityka 2008, nr 1.

Bartosiak J., *Koniec złudzeń. Gotujmy się na strategiczny koszmar*, „Rzeczy Wspólne” 2012, nr 4.

Białkowski I., *Profesor Feliks Koneczny jako prekursor nauki o cywilizacjach*, „Przegląd Geopolityczny” 2009, nr 1.

- Chełminiak M., *Obwód Kaliningradzki Federacji Rosyjskiej w rosyjskich koncepcjach geopolitycznych*, „Przegląd Geopolityczny” 2010, nr 2.
- Czekam na Iwana Groźnego – rozmowa z Aleksandrem Duginem, „Frona” 1998, nr 11–12.
- Dębski S., *Geopolityczna przyszłość Rosji*, „Arcana” 1998, nr 1/19.
- Domke R., *Azjatycka szachownica w ujęciu Kishore Mahbubaniego*, „Geopolityka” 2009, nr 1(2).
- Eberhardt P., *Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina*, „Przegląd Geograficzny” 2010, t. 82, z. 2.
- Eberhardt P., *Koncepcja Heartlandu Halforda Mackindera*, „Przegląd Geograficzny” 2011, t. 83, z. 2.
- Eberhardt P., *Rosyjski eurazjatyzm i jego konsekwencje geopolityczne*, „Przegląd Geograficzny” 2005, t. 77 z. 2.
- Eberhardt P., *Rosyjski panslawizm jako idea geopolityczna*, „Przegląd Geopolityczny” 2010, nr 2.
- Furmański P., *Indywidualność geograficzna Polski w koncepcjach Eugeniusza Romera*, „Geopolityka” 2008, nr 1.
- Gawor L., *Eurazjanizm. Z historii rosyjskiej myśli społecznej*, „Sofia” 2006, nr 6.
- Gryz J., *Geopolityczne aspekty polityki energetycznej Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Geopolityczny” 2009, nr 1.
- Ingram A., *Alexander Dugin: Geopolitics and Neo-Fascism In Post-Soviet Russia*, „Political Geography” 2001, vol. 20, no. 8.
- Konończuk W., *Najlepszy sojusznik Rosji. Kondycja i perspektywy rosyjskiego sektora naftowego*, „Prace OSW” 2012, nr 39.
- Kostianowska D., *Polska w tekstach Aleksandra Dugina i jego zwolenników*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2001, t. 1, nr 4.
- Kowalik M., *Arnold J. Toynbee. Zagrożenia i perspektywy Zachodu*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, 2002, vol. XXVII,4.
- Kozera J., *Rosyjska dwururka*, „Obserwator” 2008, nr 1.
- Kozieł B., *Cień Turanu. Idee rosyjskiej Nowej Prawicy*, „Stańczyk. Pismo konserwatystów i liberałów” 1994, nr 21.
- Laurelle M., *The Two Faces of Contemporary Euroasianism: An imperial Version of Russian Nationalism*, „Nationalities Papers” 2004, vol. 32, no. 1.
- Lobkowicz E., *Rasputin Putina*, „Frona” 2001, nr 23-24.
- Lobkowicz E., *O metafizyce nacjonal-bolszewizmu*, „Frona” 1998, nr 11-12.

Łoskot –Strachota A., Antas Ł., *Nord Stream na liberalizującym się rynku gazu UE*, „Punkt Widzenia” 2010.

Łoskot-Strachota A., Pełczyńska-Nałęcz K., *Ekspansja Gazpromu w UE – kooperacja czy dominacja*, „Raport OSW” 2008,

Łukaszewicz M., *Polityka zagraniczna Niemiec pod rządami Angeli Merkel*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 1.

Macała J., *Blok kontynentalny Karla Haushofera*, „Geopolityka” 2009, nr 2(3).

Macała J., *Nieco zapomniany Karl Haushofer*, „Geopolityka” 2009, nr 1.

Madejski D., *Pocałunek mongolskiego księcia: eurazjatyzm Rosji w myśli Aleksandra Dugina*, „Geopolityka” 2009, nr 1(2).

Marciniak W., *Putin w Warszawie*, „Arcana” 2002, nr 44.

Marciniak W., *Akephalos swastyką ukoronowany. Rosyjskie źródła nacjonal-bolszewizmu*, „Res Publica nowa” 1999, nr 11-12.

Marczak t., *Europa w uścisku Niemiec*, „Nasz Dziennik” 2012, nr 65.

Marczak, T., *Polska we współczesnej rosyjskiej literaturze geopolitycznej. Odwieczny rywal Rosji*, „Nasz Dziennik”, 2010, nr 84.

Marczak, T., *Widmo Wielkiej Eurazji*, „Nasz Dziennik” 2010, nr 245.

Marczak, T., *W trybach nowego bloku*, „Nasz Dziennik” 2012, nr 102.

Massaka I., *Projekt Nowego Imperium K. A. Dugina*, „Arcana” 2001, nr 38.

Miłoszewska Dorota, *Nowy porządek świata jako polityczna forma globalizacji*, „Geopolityka” 2009, nr 1(2).

Nadskakuła Olga, *Utopia religijna w myśli Aleksandra Dugina*, „Obóz” 2006, nr 44.

Nowak A., *Pokusy rosyjskiej geopolityki*, „Arcana” 2002, nr 44.

Ozierski P., *Geoekonomia Rosji: strategia rurociągową trzech mórz*, „Geopolityka” 2008, nr 1.

Paradowski R., *Eurazjatycki projekt dla Rosji*, „Polityka Wschodnia” 1999, nr 2.

Paradowski R., *Koncepcja eurazjatyztu*, „Studia Polityczne” 1995, nr 4.

Paradowski R., *Faszyzm w Rosji*, „Społeczeństwo Otwarte” 1996, nr 7-8.

Paradowski R., *Obraz świata i urządzenie społeczeństwa. Lew Karsawin i ideologia eurazjatyztu*, „Kultura i Społeczeństwo” 1996, nr 2.

Paszyc E., *Sektor gazowy: ekspansja Gazpromu na regionalnym rynku*, „Raport OSW” 2012.

Portnow A., *Nowa Europa jako strefa „uprzywilejowanych interesów” Rosji?* „Arcana” 2010, nr 6/96.

Potocki R., *Geopolityka Międzymorza w rozważaniach Ryszarda Wragi*, „Geopolityka” 2009, nr 2(3).

Potulski J., *Piotr Sawicki – twórca geopolitycznej teorii eurazjatyizmu*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2006, t. 3.

Pytel G., *Zamiast łupkowego eldorado-łupkowa Jalta*, „Rzeczy Wspólne” 2012, nr 10.

Radoszko M., *Eurazjatycka wielka gra w publikacjach Ariela Cohena*, „Geopolityka” 2009, nr 1(2).

Sawicka M., *Rosyjska odpowiedź na zachodni globalny projekt*, „Przegląd Geopolityczny” 2009, nr 1.

Sawiński K., *Wielka Europa w ujęciu Jeana Thiriarta*, „Geopolityka” 2009, nr 1(2).

Sykulski L., *Geostrategiczne zagrożenia dla Polski w kontekście geografii wojennej*, „Geopolityka” 2008, nr 1.

Sykulski L., *Od Trójkąta Kaliningradzkiego do Związku Europy. Integracja od Lizbony po Władystok-wyzwanie XXI wieku*, „Geopolityka” 2011, nr 3.

Sykulski L., *Nizina Turańska – interior Eurazji*, „Geopolityka” 2009, nr 1(2).

Szostakiewicz S., *Święta Ruś i Trzeci Rzym*, „Frona” 1998, nr 11-12.

Wydawnictwa ciągłe

„Arcana”

„BEST OSW”

„Bezpieczeństwo Narodowe”

„Dziennik”

„Dziennik Polski”

„Frona”

„Geopolityka”

„Komentarze OSW”

„Le Monde diplomatique”

„Nasz Dziennik”

„Nowa Europa Wschodnia”

„Obóz”

„Polityka Wschodnia”

„Prace OSW”

„Przegląd Geograficzny”

„Przegląd Geopolityczny”
„Punkt Widzenia”
„Raport OSW”
„Res Publica Nowa”
„Rurociągi”
„Stańczyk. Pismo konserwatystów i liberałów”
„Studia Polotologiczne”
„Tydzień na Wschodzie”
„Tygodnik BBN”
„Wprost”

Strony internetowe

www.arcana.pl
www.bbn.gov.pl
www.dziennik.pl
www.ebe.org.pl (Europa, bezpieczeństwo, energia)
www.elektrownia-jadrowa.pl
www.forbes.pl
www.forsal.pl
www.frona.pl
www.tomaszgabis.pl
www.gazetawyborcza.pl
www.gazociag-polnocny.pl
www.geopolityka.net
www.geopolityka.org
www.gp24.pl
www.ik.org.pl
www.jedrysek.eu
www.konserwatyzm.pl
www.kresy.pl
www.kresy24.pl
www.mojeopinie.pl

www.narodowcy.net
www.nazbolpolska.blogspot.pl
www.nowadebata.pl
www.nowepanstwo.pl
www.npbe.pl (Niezależny Portal Bezpieczeństwa Energetycznego)
www.omp.org.pl
www.osw.waw.pl
www.pism.pl
www.politykawschodnia.pl
www.polskieradio.pla.pl
www.rebelya.pl
www.ruociagi.pl
www.rzeczywspolne.pl
www.salon24.pl
www.sobieski.org.pl
www.stary.naszdziennik.pl
www.szczesniak.pl
www.weglowodory.pl
www.wnp.pl - Wirtualny Nowy Przemysł
www.wprost.pl
www.wyborcza.biz.pl
www.xportal.pl

Spis ilustracji

Ilustracja 1. Geopolityczny model świata Halforda Mackindera	28
Ilustracja 2. Rosja jako imperium eurazjatyckie	30
Ilustracja 3. Podstawowe osie strategicznego eurazjatyckiego bloku	32
Ilustracja 4. Podział geopolityczny stref wpływów w Europie Środkowo-Wschodniej między Rosją a Niemcami	35
Ilustracja 5. Mapa rurociągów rosyjskich w Europie Środkowo-Wschodniej	46
Ilustracja 6. Gazociąg Nord Stream oraz jego odnogi OPAL i NEL	49

